GÂNDIREA

THEO-SION : Flori

ANUL III
No. 15

GÂNDIREA

PREJUDECATA MODERNISTĂ

— UN FRAGMENT —

DE

CEZAR PETRESCU

LA 27 Ianuarie 1687, Academia franceză sărbătorea în şedinţă publică însănătoşirea Regelui Soare. Ludovic al XIV-lea fusese operat de faimoasa fistulă. In fotolii îşi rânduiseră perucile revărsate frizat peste umeri: Jean de La Fontaine, Boileau, Racine, Charles Perrault. Pluteau încă în docta adunare umbrele lui Molière şi Corneille, trecuţi de câţiva ani în nemurire prin moarte.

După un scurt Te Deum, academicienii rostiră cuvântări şi recitară versuri. In sfârşit se ridică abatele Lavau şi ceti o poemă de Charles Perrault — cumintele povestitor aşa cum îl cunoaştem astăzi, al fetiţei cu boneta roşie, cenuşăresei şi cotoiului încălţat.

Poemul se întitula «Secolul lui Ludovic cel mare». Era lung, şi ca toată opera versificată a lui Perrault, nu scânteia nici de prea mult spirit, nici de prea îmbelşugată rimă. Dela cele dintâiu rânduri, autorul vestea că nu-şi înclină genunchii înaintea antichităţii şi că socoate veacul lui Ludovic cel puţin tot atât de strălucit cât al lui August. Platon îi pare molâu şi plictisitor, Aristot naiv, Demostene şi Cicero, oratori al căror glas ar păli la pledoariile advocaţilor contemporani, iar Homer, împotmolit în descripţii, digresii şi alegorii confuze. Grădinile lui Alcinous sunt asemuite cu livezile din mahalalele pariziene, toată muzica grecilor la un loc nu preţueşte cât o operă de Lulli.

Peste cadavrele acestui masacru, Perrault săltă glorii proaspete: Regnier, Mainard, Gombaud, Malherbes, Godeau, Voiture, Rotru şi alte celebrităţi ale timpului, despre care abia mai pomeneşte astăzi istoriograful literar. Astfel a fost înfipt, pentru întâia oară, pe terenul curăţat de cenuşa tradiţiei, cel dintâiu fanion al modernismului.

Pe măsură ce lectura poemului înainta, perucile drotate se clătinară de indignare şi uimire. Jean de La Fontaine trezit din vecinica-i distrare, înălţă către cer mânecile dantelate înaintea acestei impietăţi. Racine păşi în vârful pantofilor cu cataramă de argint şi felicită pe autor cu o ironică bunăvoinţă, «pentru acest joc spiritual» — fiindcă-i plăcea să nu socoată poemul lui Perrault, decât o prea subţire satiră la adresa tocmai acelei contemporaneităţi burlesc preamărită. Dar Boileau nu-şi cruţă laringele apărând umbrele lui Platon, Aristot şi Homer.

Charles Perrault surâse cu încântare la această deslănţuire a furtunii. Ţinta era atinsă. Căci săgeţile fuseseră aruncate în carnea lui Platon ca să sângere Boileau.

Işi plătea astfel o datorie veche, din care nu lipsea nici râca pentru cele câteva versuri dela începutul cântului al patrulea din «Arta poetică», unde Boileau îşi bătuse crunt joc de un oarecare neîndemânatic doctor din Florenţa, ce se întâmpla să nu fie altul decât Claude Perrault, fratele băsmuitorului, nefericit odinioară într'o operaţie de luare de sânge.

Aşa s'a pornit, cu prilejul unei fistule regeşti vindecate şi din pricina unei vine dela pi-

cior, spintecate stângaciu cu oţelul bisturiului, vestita «querelle des Anciens et des Modernes», care a umplut veacul.

De bunăseamă, Descartes fusese cel dintâiu răsvrătit împotriva antichităţii: «N'avem niciun cuvânt să ţinem atât de mult socoteală de antici şi de antichitate. Noi suntem cei vechi, fiindcă lumea de astăzi e mai bătrână decât vremea lor şi avem o mai mare experienţă».

Cartesianismul ducea logic la ignorarea şi dispreţul antichităţii; nega tradiţia literară ca şi cea filosofică. Homer trebuia să îndure soarta lui Aristot, Eschil soarta lui Democrit. Dar canoanele modernismului n'au fost statornicite decât de Perrault, care pentru a-şi apăra tema poemei cetite într'o jumătate de oră când cu sărbătorirea fistulei regale, s'a văzut silit pe urmă, să adune argumente după argumente, în patru volume, vreme de nouă ani, în ale sale «Paralléles des anciens et des modernes», şi de Fontenelle, care în «Digression sur les anciens et les modernes», reluase desbaterea cu mai multă supleţă şi mai multă agerime.

* * *

Modernismul în religie înseamnă părăsirea dogmelor şi a istoriei, în dorinţa de a adapta cuvântul sfânt legilor actuale ale spiritului şi sentimentului. Modernismul estetic pretinde a reda formele aşa cum n'au mai fost niciodată întrevăzute.

In vremea când în literatură şi în artă se poate intra ca într'o moară, modernismul rămâne astfel pretext şi scuză, deopotrivă mistificărilor ca şi celor mai sincere dar smintite exasperări.

Fără îndoeală, condiţiile de vieaţă create în ultima jumătate de veac, sunt pe cale de a schimba nu numai înfăţişarea exterioară a lumei, dar şi felul de a gândi şi de a simţi.

Popoarele îşi pierd individualitatea. Civilizaţia urbană tinde către nivelare: la Paris, Calcuta şi Bucureşti, trecătorii îmbracă vestminte cu aproximaţie identice, se urcă la al patrulea etaj al hotelului cu o simplă apăsare pe butonul ascensorului, se poartă în lume cam după acelaş Cod al bunei cuviinţe şi cetesc în gazetă, la aceeaş oră, aceeaş ştire împrăştiată de antenele telegrafiei fără fir, în nouă minute, de jurîmprejurul planetei.

Altădată cea mai neînsemnată unealtă de muncă şi cel mai mărunt obiect casnic purta pecetea mediului, tiparul personal al celui ce le lucrase cu mâna. Astăzi, tot ce ne înconjoară e produs al maşinei. Altădată meşteşugarul era aproape un artist, astăzi lucrătorul e aproape un angrenaj. Şi pregătirea intelectuală are ceva automat şi uniform. Devenim din ce în ce mai străini generalităţilor. Căutăm desfătare în emoţie nu în idee, în momentul de faţă nu într'o nădejde viitoare, şi nu ne înspăimântă gândul că această plăcere e vremelnică şi anarhică.

Nu mai cerem artelor plastice subiect, moralei eternitate, cărţilor sisteme.

Pictura devine mosaic de colori, istoria sociologie, literatura notaţie crispantă şi imposibilă a inconştientului.

Cinematograf, avion, express, transatlantic, telefon fără fir — precipitarea şi trepidaţia contemporană interzice meditaţia şi reculegerea. Suntem plini de orgoliul veacului nostru. Ne închinăm maşinei născocite de noi, căreia i-am devenit sclavi. Sclavi într'atâta, încât răsboiul a fost de fapt o revanşă a oţelului şi schijei, care şi-au ucis creatorii. Sclavi într'atât, încât nu stăm mai departe de acei indigeni din Noile Hebride, cari la aterizarea unui avion mai deunăzi, au îngenunchiat şi au prezentat maşinei zburătoare felii de carne friptă în semn de adorare.

Maşina a modificat ritmul actelor omeneşti. Distanţele au dispărut. Avem religia confortului şi a vitesei. Oraşele s'au transfigurat luând faţă cosmopolită. Conştiinţele au diminuat, nervii s'au exasperat. Raporturile sociale au fost răsturnate. Totul apare provizoriu şi înfrigurat, plin de artificiu şi contorsionat. Omenirea a pierdut gustul fericirii cufundată în destrămată voluptate a simţurilor.

Vieaţa nocturnă a marilor Capitale zugrăveşte aproape tragic epoca.

In lumina cretoasă a lămpilor electrice şi sub aspectul halucinant al farurilor de acetilen, figurile convulsionate sub fard, apar în infernul modern, crispate de pofte şi uri disperate, cu ochii aprinşi de alcool, cu mişcările mecanice şi desarticulate; dând străzilor şi localurilor o înfăţişare neliniştitoare şi fulgurantă, de film rulat de un mecanic smintit.

Ştiinţa, capitalismul şi democraţia creind condiţii noui, sunt pe pragul de a zămislì şi o psihologie individuală şi colectivă nouă. Dar tipurile umanităţii n'au putut fi schimbate brusc, din temelie, în ziua când cel dintâiu aeroplan s'a desprins de pământ şi şi-a luat pe

aripi de pânză sborul în azurul ceresc. «Tot tragicul perioadei pe care o trăim stă aci — scrie Drieu La Rochelle — cum se va aranja omul cu tovărăşia maşinei. Va şti să o domine? Să-i facă partea ei?»

Cuceririle ştiinţei aplicate şi ale industriei cer timp până ce omul să se obişnuească nouilor stări. Când cobori dintr'un avion care în trei ore, străbate distanţa dela Paris la Turin — peste 700 kilometri — eşti căzut ca din altă planetă, şi firesc este să păşeşti din ziua aceea înainte, cu orgoliul de a fi cunoscut sensaţii ignorate cu desăvârşire de Platon, Dante ori Virgil, şi la care Da Vinci abia a îndrăznit odinioară să cugete.

Simţimântul e însă nelămurit — omenirea trăeşte perioada confuză a copilului care s'a urcat întâia oară în expres, priveşte pe geam nesăţios perindarea precipitată a peisagiilor, e îmbătat de viteză şi de noutate, dar nu prinde decât pitorescul exterior fără să aibă răgazul de reculegere.

Intr'o conferinţă rostită la Sorbona, un tânăr, Robert Aron, arăta anul trecut cu îndestulă justeţă, că ceeace socotim îndeobşte modernism, e numai actualitate. E încă literatura şi arta inadaptabilităţii la condiţiile epocei. Un romantism al maşinei, al progresului, al noutăţii, al pitorescului. E literatura şi arta rupturii de echilibru dintre om şi nouile stări, dintre ideile şi sentimentele dislocate de aspectul actualităţii, schimbate vertiginos înainte ca felul secular de a gândi şi a simţi să poată urma acelaş proces de prefacere.

Dar modernism nu înseamnă actualitate.

Modernismul de astăzi e însă şi mai puţin decât atât; e prejudecata actualităţii, idolatrizarea necondiţionată a noutăţii, înainte ca primenirea exteriorului să fi statornicit şi o armonie nouă interioară. Abia când omul se va adapta noului ritm de vieaţă, se va familiariza cu noul aspect al lumii, asemenea copilului obosit de contemplarea ameţitoare dela fereastra vagonului, se va aşeza în colţul său şi va prinde să cugete. Atunci îşi va găsi un echilibru nou, lumea din afară se va răsfrânge calm şi nediformat în conştiinţă; literatura, arta, gândirea sa vor fi într'adevăr moderne, în măsura în care moderne erau acum trei mii de ani, cântecele aezilor cari purtau în Grecia cele dintâiu frânturi ale Odiseei şi Iliadei, moderne erau tragediile lui Sofocle, ori romanele lui Balzac, acel uriaş constructor care nu numai a zugrăvit stările, mentalitatea, sufletescul şi tipurile unei epoce — dar a ştiut să le anticipeze într'atât, încât tipurile balzaciene au apărut mai târziu, pentru a verifica parecă viziunea patetică a autorului.

Ceeace poartă astăzi însă eticheta modernismului, e numai notaţia, uneori cu mult pitoresc, alteori cu real talent, a unor stări de conştiinţă şi de sensibilitate provizorii şi transitorii. Omul şi vieaţa nu mai sunt privite sub unghiul eternităţii. Expresivitatea e redusă la stenografie ermetică, înţeleasă poate de iniţiaţi astăzi, dar cu desăvârşire închisă înţelegerii mâine. Faimele foarte la modă în ultimii zece ani, vor suna în urechea generaţiilor de mâine, tot atât de nedumerit, cum ceteşti astăzi numele lui Mainard, Godeau, Gombaud, Rotru, invocate de Charles Perrault odinioară, să ţină piept lui Homer, Platon şi Eschil.

Nu e vieaţă, e numai gesticularea vieţii. Ne aminteşte osânda robilor din cartea a şaptea a republicei lui Platon.

Osândiţii, încătuşaţi de grumaz, aşa ca să nu poată întoarce capul, erau închişi într'o peşteră singuratică. Lumina le venea de sus. Dar nu lumina zilei, ci lumina unui foc aprins în dosul lor, despărţit printr'un zid scund. Dealungul acestui zid treceau necurmat oameni vorbind între dânşii, purtând pe umeri statui şi chipuri de lemn şi de piatră. Robii nu puteau să vadă trecătorii ascunşi de înălţimea zidului, iar din statuele ce depăşeau această înălţime, nu zăreau decât umbrele plimbându-se pe peretele din faţă.

Astfel, sfârşeau prin a lua procesiunea umbrelor drept vietăţi însufleţite şi înşelaţi de ecoul temniţei, socoteau că umbrele vorbesc între ele.

Literatura e altceva decât notaţia acestor gesticulări de umbre şi ecouri de umbre.

VEDENIE

DE

ADRIAN MANIU

DIN gândurile care se sbuciumau odată
N'a mai rămas nici unul întreg nevătămat;
Trăieşte doar pierzarea, cum pot să se mai sbată
Frânturile de şarpe de arători tăiat.
Amurgul îşi aruncă pustia peste mine,
Durerea însăş fuge. E linişte adâncă,
Şi nici măcar speranţa deacuma nu îşi ţine
Credinţă pentru suflet. Şi inima e stâncă.

Dar iată, că tăcerea de-un sunet e tăiată,
Cu salturi se ridică chemarea sfâşiată
Şi ţipătul se urcă sălbatic, mânios...
Intr'o penumbră verde, o hârcă rău ştirbită,
In tremur scârţâieşte cântarea repezită,
Pe o vioară neagră, cu un arcuş de os.

Din volumul «Lângă Pământ»,
Ed. «Cultura Naţională».

VEDENIA

DE

GIB. I. MIHĂESCU

I

DE când intrase în Bulgaria, regimentul înainta în aceeaş formaţie de luptă: avantgarda cu vârf şi cap, apoi grosul coloanei.

Dar molima cea grozavă avea la rându-i strategia ei. Puţin îi păsa de vârf şi cap; era prea îndârjită să-şi piardă vremea doar cu câţiva. Lăsa deci să treacă toată avantgarda şi se năpustia nemiloasă asupra grosului. La fiecare kilometru cădea câte un soldat. Şi rândurile se rupeau îndată spăimântate în jurul proaspetei victime a duşmanului nevăzut. O lăsau svârcolindu-se în praful drumului, până când ambulanţa, păzită de ariergardă, ajungea la «înnălţimea» lovitului de soartă.

Iar regimentul şerpuia înainte pe şeahul întortochiat şi unduios sub pâcla moleşitoare a soarelui. Soldaţii, cocoşaţi sub raniţe îşi svârliau picioarele la întâmplare spre dreapta şi spre stânga, înaintând prosteşte, privind cu încăpăţânare cercurile de lumină, pe care astrul violent al nămiezii le întindea şi le destindea pe spinările verzi ale camarazilor din faţă, ca şi când o mână nevăzută le scria acolo destinul cu litere încâlcite de foc.

Şi tuturor, urechea le era atentă înăuntru; acolo era inamicul. Acolo, sub pielea fiecăruia se pitise, de când intraseră în ţara blestemată. Şi ei păziau înfricoşaţi şi neînţelegători, părându-li-se nebunesc să se afunde tot mai adânc în împărăţia necuratului, în căutarea cu orice preţ, a unui duşman cu chip omenesc, când adevăratul duşman deschisese de mult lupta şi nimic nu-l putea face să dea îndărăt.

Aceeaş nedumirire nu putea să se lămurească nici în capul ţuguiat şi pleşuv, înfipt ca o clopotniţă ascuţită, între umerii domnului căpitan Naicu şi nici în capetele de diferite forme şi mărimi ale celorlalţi ofiţeri. Dar pentrucă se limpezea de minune sub ţeasta cât o baniţă a domnului colonel, cu toţii erau de acord că «România trebuia să facă neapărat pace în Balcani, dând o lecţie straşnică nelegiuitului de bulgar».

Regimentul, poposit la poalele unei pădurici rare, îşi întinsese corturile mărunte sub cortul nesfârşit al înserării de Iulie. Carele trenului de luptă fuseseră aşezate unul lângă altul, par'că în linii de bătaie şi mare parte dintre soldaţi îşi găsiseră culcuşul printre roate. De dincolo de tabăra căruţelor se auzeau ca de departe nechezăturile cailor şi înjurăturile vistavoilor. Dincoace soldăţimea pedestră, doborâtă de drum, zăcea întinsă în aşternuturi de iarbă şi de neguri, cu raniţele sub căpătâiu. De undeva, de sub o căruţă ajunse până în frunzarul înjghebat în pripă şi fără coperiş, între pereţii căruia, căpitanul Naicu moleşit de deliciul cismelor trase, sorbea pe patul de campanie, ultimele fumuri ale mucului de ţigare:

«Străinel ca mine nu-i
Decât puiul cucului...»

Cântecul ieşea de sub roate plin şi tihnit, revărsându-se asupra regimentului, ca o tragică resemnare.

Domnul căpitan îl primi în auz fără luare aminte, căci era furat de priveliştea stelelor, cum soseau din adâncimi de nemărginire una câte una, ca nişte militari la datorie, ocupându-şi locul ştiut în constelaţii, ca în nişte curioase formaţiuni de manevră. Incepuseră să se înghesuie acum cu duiumul, ca soldaţii în câmpul de instrucţie, dimineaţa. Se aşezau în linie, în linii de grupe, prin flanc câte una, în trăgători... Colo, unele par'că au rupt rândurile şi au pornit în pas alergător, pălind în negură; dar un ofiţer mai strălucitor le chiamă brusc şi îndată prind lumină, revenind din întuneric şi aliniindu-se. Un adevărat câmp de exerciţii, cerul ăsta! Şi câtă strălucire, ca 'n zilele frumoase de pace şi de paradă ale primelor două galoane!

Naicu priveşte acum o stea răsleaţă ca o strajă chiar pe muchia neagră de deal, ce taie pe la mijloc intrarea frunzarului, şi-şi aduce aminte santinela dela poarta din dos a cazărmii, pe unde venea la serviciu, de când se însurase. Cu pântecele cald încă de ceaiul aromat cum numai doamna Naicu ştia să prepare, cu ţigara în colţul gurii, lovind bărbăteşte pământul jilav cu toată talpa cismelor împintenate, domnul căpitan trecea mulţumit de sine, răspunzând cu un deget onorului santinelei şi gândind cu plăcere la înjurăturile, pe care avea să le distribue părinteşte în ziua aceea, făcându-şi poftă de mâncare, în vederea pilafului fără pereche, de curcan, făgăduit de Aurelia.

Amintirea aceasta, pornită într'o doară dintr'un fir de cuget, se mări deodată umplându-i tot corpul de o amărăciune dulce, care creştea supărător de plăcută, trecând peste orice zăgaz. Cântecul de sub căruţe încetase, şi curios, tocmai acum primele lui cuvinte i se înfipseră în urechi, isbindu-i cu atâta putere timpanele, de par'că vântul trântea un rând nesfârşit de uşi:

«Străinel ca mine nu-i
«Decât puiul cu-cului-decât-pui-u-l cu-uuu-cului—».

Mai departe domnul căpitan nu ştia; dar repetând necontenit acest început de strofă pe toate variaţiile melodiei îşi simţi ochii umezi, gândind la Arsene lăutarul şi la aperitivele pe care le lua în grabă la Panaioti cu amicul Sbierea şi cu amicii ţivili: «dar ştii, mai repede, că mă aşteaptă Aurelia cu pilaful!»

După ce se sbătu amarnic în pieptu-i câtăva vreme, jalea începu să se ogoaie, dar amintirile veneau acum buluc; toată vieaţa lui casnică din ultima vreme şi toate petrecerile dela Panaioti, cu sau fără Aurelia, îi năpădiră gândul. Câtă larmă şi câtă veselie! Mai cu seamă când el, vestitul Naicu, dădea drumul renumitei lui «cutii cu păcăleli». Râdea lumea toată, tot oraşul, numai de-şi aducea aminte de «mistificările» lui, săptămâni, ba chiar luni întregi, după ce le slobozise în linie. Şi, ce e mai interesant, până şi duşmanii lui nu-şi puteau ţine râsul...

Bunăoară, cu plutonierul... Intrând odată la Panaioti surprinse vreo trei din amicii cei buni, cu câţiva dintre cei nesuferiţi. Râdeau cu o poftă fără margini, însă cum au simţit pe Naicu s'au potolit pe loc. Oricare om, cu cât de puţină inteligenţă, ar fi putut bănui că este vorba de dânsul: cu atât mai mult domnul căpitan. I-a măsurat deci ostentativ, pe sub sprâncene, apoi s'a îndepărtat la altă masă. Şi n'a apucat să se aşeze, că râsul obrasnicilor s'a pornit cu şi mai mare furie.

— De ce râdeau nemernicii ăia aşa tare, Braşcule? întrebă domnul căpitan la ieşire, pe prietenul său doctorul, cu care avea acelaş drum.

— De tine era vorba.

— Ce?

— Râdeau de tine...

— Cum?

— Vreau să zic de farsele tale, de aia din urmă, cu plutonierul...

— Cum râdeau?

— Ce te 'nfurii măi!... făceau haz de ele... că d'aia sunt farse, să râdă lumea...

— E he, he, he... da, da! se potoli domnul căpitan. — Păi sigur... bietul Năstase...

— Care Năstase??

— Plutonierul. Se cam supărase el, da n'a îndrăznit!... pe urmă a râs şi el... doar era de aşteptat...

A doua zi s'a dus drept la masa celor ce râseseră în ajun şi a întins prieteneşte mâna «nesuferiţilor» spre hazul general şi mai cu seamă al doctorului Braşcu, care se tăvălia pe banca de stejar a bodegii, tot bodogănind: «V'am spus eu? V'am spus eu?»...

— Ce-ai spus tu bă, nepricopsitule? l-a întrerupt atunci domnul căpitan, puţin cam neliniştit în faţa acestei noui isbucniri de veselie. — Stai să le-o spun eu!...

Râsul a întrecut atunci orice aşteptare. Incurajat, Naicu, a început să povestească anecdota cu plutonierul, dar nici el nu înţelegea cum sgomotoşii ascultători îl mai puteau auzi în neînfrânata larmă, de hohoteau cu atâta voioşie! Lua de multe ori frazele dela început, accentua câte un cuvânt celui care i se părea că nu-l putuse prinde şi pe urmă, când isbuti să sfârşească după numeroase repeţiri şi explicaţii, isbucni la rându-i într'un hohot formidabil, deşi, la drept vorbind, nici până la urmă nu se dumirise, de ce se prăpădeau atâta cu firea, când farsa cu plutonierul nu era tocmai una din cele mai straşnice ale lui.

Când povesti la prânz doamnei Naicu nostima întâmplare, cu izbucniri de râs înnăbuşite în şervet, ca de obiceiu femeea nu prea păru deopotrivă de încântată. Ba de astădată chiar îl sfătui să se ferească de astfel de prieteni nesiguri.

Auzind-o, domnul căpitan rămase la început cu totul contrariat. Dar îşi aminti c'o ameninţase la rându-i s'o păcălească în curând, glumind pe socoteala cărţilor ei lugubre cu morţi şi cu draci, cu care-i umpluse tot podul, şi-a mesei de chemat spiritele, pe care doamna Naicu o punea aproape în fiecare seară la încercare, fie de avea, fie de nu avea musafiri. Şi gândul acesta l-a liniştit pe dată, făcându-l să zâmbească cu înţeles pe sub mustăţi.

Cu ochii pierduţi în nemărginita împărăţie a stelelor, domnul căpitan îşi mai aminti cu multă plăcere de curioasele gusturi ale soţiei sale, care se uita ziulica întreagă trântită pe sofa cu «romanul» în mână, când treburile gospodăreşti n'o chemau la bucătărie; apoi de competinţa ei spiritistă şi de regularitatea cu care se ducea sărbătorile la biserică, de pomenile ce făcea întru sufletul celor duşi, ca vrednică nepoată a maicii Minodora, stareţa mănăstirii dintr'un lemn; de toate ciudatele obiceiuri, care nu se prea potriveau cu tinereţea ei, dar care mulţumeau de minune pe domnul Naicu, «ca unui monşer ce sunt, asigurat de vreun atac dinspre flancul ăsta, la vârsta mea, care, numai tânăr nu putem zice»...

Totuş în îndoita sa calitate de păcălici şi de hărţăgos, domnul căpitan nu s'a putut să n'o supere în vreo două discuţii întâmplătoare, cu câteva replici «peremptorii moşer», pe care le găsi, răvăşind în fundul memoriei sale, unde le uitase de când îşi terminase studiile secundare.

— Ce mai la deal, la vale? Am să-ţi aduc doamnă o carte de geologie şi una de astronomie, ba pardon de cosmografie... adică stai, îmi dai voie... din fiecare câte una... şi ai să vezi dumneata acolo, cum stau lucrurile ăştia...

Intr'un rând, domnul căpitan, fu chiar atât de acerb făcând pe ateul, că ea izbucni în lacrămi. El nu ştia cum s'o potolească, dar îndată ce pacea se reaşeză între ei, simţi o lighioană mică, furioasă şi încăpăţânată că s'a strecurat în suflet. Atunci plănui să-i tragă «o păcăleală gigantică monşer Sbierea, să i se pară că într'adevăr a văzut pe dracu!» Şi trei ani de zile, domnul căpitan îşi munci imaginaţia fără milă, căutând un lucru grozav «ceva ca la teatru, o scenă neobişnuită, o sperietură teribilă cu o bruscă revenire la realitate, o mistificare cum nu s'a mai pomenit! Inţelegi monşer Sbierea?» — dar totul fu în zadar. Puterea sa inventivă nu găsi ceva pe placul lui şi teribilul plan îi dăinuia şi acum în minte, tot sub forma unor nehotărîte umbre lipsite de tăria amănuntului.

Hotărît, în noaptea asta domnul căpitan era osândit să nu poată dormi de loc. Cerceta acum un alai de steluţe ce isvorau grămadă şi necurmat de după culmea dealului din faţă. Gândul său ordonat, obişnuit numai cu coloana de marş şi cu linii de plutoane pentru defilare, nu se putu împăca de loc cu această harababură, care-i aminti o gravură din cărţile de şcoală cu fuga evreilor din Egipt. «Trebuie să fie drumul robilor!» socoti domnul căpitan, şi fu foarte bucuros că a nimerit, văzând cingătoarea de lumină, înfăşurând toată culmea cerului.

«Ce frumoasă armată în derută», gândi el mai departe, amintindu-şi retragerea lui Napoleon, dela Berezina. Domnul căpitan oftă cu tristeţe, căci amintirea înfrângerilor lui Napoleon îl întrista totdeauna. «Uite-l şi pe el, îşi spuse, oprindu-şi privirile pe Vega». «Ba nu, par'că ar fi celălalt!» se încurcă apoi cumpănind între puterea de lumină a Vegii şi a lui Altair.

Strălucirea celor două stele, una împăratul şi cealaltă marele său general, în puzderia de steluţe, târşindu-se umile în praful de lumină al drumului ceresc, cum se târa oştirea napoleoniană în prăfuirile de viscol pe nesfârşitele drumuri înzăpezite ale Rusiei, semăna în cugetul domnului Naicu imaginile cele mai sumbre. Şi rând pe rând defilară pe sub pleoapele zadarnic închise, regimente în debandadă, decimate de holeră; populaţii nesfârşite în exod, urmărite de ciumă şi de toate furiile cerului şi iadului; suverani învinşi, refugiindu-se prin cele mai înfricoşate paragini; jale, blestem şi moarte pretutindeni, şi totul o goană fără preget şi fără frâu, o goană nebună, desmăţată; iar în urmă, profilându-se pe imensitatea cerului, o gigantică vedenie în valuri negre, împinsă de suflarea tuturor vânturilor. Ochii lui Naicu fixează îngroziţi vedenia şi ochii vedeniei fixează pe domnul căpitan. Ea se apropie ameninţătoare, dar iată, ochii ei ficşi au început să clipească; are ceva din Anton, namila de ordonanţă cu priviri de guşter, pe care a lăsat-o acasă lângă doamna Naicu.

— Să trăiţi, domnule căpitan!

— Antoane, tu eşti?

Domnul căpitan a deschis brusc ochii şi jumătatea de deasupra a corpului s'a răsucit drept în sus, iar vocea i-a pornit exact în acelaş timp:

— Ce-i cu tine, bă, ce cauţi aici?

Dar de geaba şi-a frecat mai apoi ochii cu stăruinţă; Anton n'a fost decât tot o vedenie, iar domnul căpitan a început să se închine:

— Asta a fost aia... cum îi spune Aurelia... te... telepatie. Doamne iartă-mă!...

Foarte mâhnit că s'a molipsit dela nevastă-sa, domnul căpitan îşi aminti cum dânsa îi explicase, că acel care-i apare astfel de departe în închipuire, sau trebuie să fi murit în momentul acela sau face împotrivă-i o vrajă, un jurământ sau orice alt lucru dăunător.

Fără voie atunci îşi făcu din nou loc în mintea lui acea curioasă apropiere — la care de cele mai multe ori refuza să gândească, atât i se părea de absurdă — între două fapte cu totul deosebite s'ar fi părut, dar care poate aveau o strânsă legătură între ele.

Era pe vremea dinaintea plecării de acasă şi domnul căpitan nu putu să-şi reamintească această epocă, fără discursurile lui înfocate; fără plăcerea vanitoasă pricinuită de lacrămile doamnei Naicu, când el zugrăvea cu multe amănunte, înzorzonate de cuvintele patriotice obişnuite, grozăvia luptelor; fără dimineţele acelea, când trezindu-se în zori ca să plece la cazarmă, o găsea ţinându-l încleştat par'că i-ar fi fost frică să nu-l scape; fără în sfârşit toate aceste amintiri care-i încropeau sângele cu o moleşeală dulce, îl făceau să-şi lipească molatec ploapele şi-i întindeau gura într'un plescăit de plăcere.

Observase însă, că 'n ultimele zile, cu cât se apropia despărţirea cu atât doamna Naicu nu se mai prăpădea cu firea ca la început.

Pe urmă amintirea unei mese chiar în ajunul plecării îl înciuda cu totul. Ea îl rugase să-i schimbe soldatul cel vechiu, cu Anton, pe care îl trimitea câteodată dela cazarmă să mai ajute prin curte. Domnul căpitan se cam împotrivise la început, căci îi părea rău să ia în campanie pe Ion, cel vechiu, soldat cam plăpând, în locul lui Anton care era voinic şi putea să înfrunte cu tăria lui de bivol toate greutăţile.

Dar dânsa stăruise atât de mult, arătându-i că se va simţi prea singură cu Ion, aci, la marginea oraşului, că Anton e mai puternic, mai vrednic şi nu fuge noaptea după dragoste ca celălalt, încât la sfârşit îl înduplecă. Ea îi sări atunci deodată de gât, lucru neobişnuit, care-l puse numaidecât pe gânduri.

Deveni îndată ursuz şi pentru întâia oară băgă de seamă cât de frumoasă şi mai cu seamă, cât de tânără, e doamna Naicu.

Infăţişarea ei ceva ceva înălţuţă, cu rochia din ziua aceea plesnind sub apăsarea sânilor şi sub mlădierea coapselor, cu chipul alb pălit, sub cununa răvăşită a părului castaniu, pieptănat ca pentru casă, cu gâtul par'că puţin îngroşat şi svâcnind de sănătate, toate acestea îi amintiră că ea mai avea mult până să împlinească treizeci de ani, pe când el, chiar în toamna aceea avea să serbeze jubileul unei jumătăţi de secol. Şi turbureala ochilor ei prin aburul supei şi roşul mat ce începuse să i se aprindă sub pieliţa obrajilor şi 'n jurul grumazului, la dogoarea castronului uriaş, îl făcură să-şi aducă aminte cu ce discretă nepăsare — ca şi când nimic nu s'ar fi întâmplat — se îndepărta de dânsul, ori de câte ori avânturile lui tinereşti prea pripite, se schimbau în părintească mângâiere.

Umilinţa acestor amintiri îi împinse tot sângele spre frunte; şi sângele acesta se umplu de otrava atâtor gânduri rele, care zac firesc în cugetul oricărui om ce pleacă a doua zi la războiu. Şi se umplu mai ales de otrava gândului că dacă acum se întâmplă astfel, ce-i mai

rezervă anii de mai târziu, când va fi un biet civil bătrâior, când va schimba sabia sonoră cu surda cadenţă a bastonului de pavaj?

Dar tocmai atunci intrase Anton cu cratiţa fumegândă pe tava de metal. Un vlăjgan spătos, cu mişcări greoaie; doi ochi mici verzui sub o frunte strâmtă şi smolită, două urechi mari şi blegi, legate printr'o gură de broască, deasupra căreia abia mijea o bucăţică de nas. Fu deajuns numai să revadă această apariţie zoologică, pentru ca toate bănuelile să se risipească pe dată, ca iasmele nopţii, la cântarea cocoşului.

Acum chiar, aducându-şi aminte de această înfăţişare, domnul căpitan zâmbi şi zâmbetul se transformă într'un oftat de plăcere, când îşi simţi fruntea în fierbinţeli, mângâiată de o dulce şi umedă răcoare. Zor cu zor, dimineaţa umpluse cazanul nopţii cu roua ei de sâneală de un albastru atât de străveziu, că lui Naicu i se păru o tunică de general, cu pieptul plin de minunea stelelor dinspre ziuă, ca de nişte nemaivăzute decoraţii, tăiat în două de ledunga drumului lacteu, sub funta de jos a căruia strălucia ca o floare de diamant, marele ordin al luceafărului matinal.

Impozantul vestmânt al împăratului împăraţilor stârni în aducerea lui aminte atâtea visuri de tinereţe, atâtea planuri croite în cele mai purpurii nădejdi, la masă, seara, în jurul lămpii, în colaborare cu întreaga familie, cea de demult, când mustaţa încă nu-i mijise şi baioneta şcoalei militare încă nu fusese preschimbată în sabie, că durerea îl năpădi iarăş cu puterea dela început. Sgârcindu-se într'o parte, cu oasele sdrobite, voi atunci să adoarmă cu gândul la Aurelia, cercând să şi-o închipue pe care parte s'o fi odihnind în ceasul de acum. Şi de astădată isbuti să adoarmă într'adevăr, închizând însă în clipirea de plumb din urmă rânjetul satisfăcut al vistavoiului de acasă...

— Do-omnul căpitan Naicu la domnu' colonel!

Strigătul acesta care-i răsună şi acum în ureche ca detunarea finalului unui cântec de triumf, umplea de o nesfârşită bucurie, inima căpitanului. El stătea mândru, radios, cu pieptul scos afară pe capra primului furgon din convoiul ce alerga spre Corabia în trap nebun, stârnind salve de praf în urmă.

— Mână, Banciule, nu te încurca, mână că ne ajunge holera din urmă!

Şi Banciu ca să facă plăcere d-lui căpitan, plescăia frânele deasupra cailor, îndemnându-i cu chiuituri de horă. Iar domnul căpitan se vede în faţa colonelului:

— Spune drept, mă Naicule, aşa e că ţi-e frică de holeră?

— Ca la orice om, domnule colonel.

— Iacă-tă, şi eu sunt om şi nu mai mi-e frică!... Dar mie nu mi-a fost frică nici de dueluri! Şi eu zece am avut nu unul....

— Domnule colonel par... am onoare să vă cer pardon, dar nu mi-a fost frică de nici un duel...

— Calomnii, Naicule, ştiu eu! Mi-am închipuit că tu cu adevărat ai fost curagios. Dar nu ştii?... gura lumii...! Şi de aceea m'am gândit, că tu, fiind mai tare de suflet, tot e mai bine să trimit pe Sbierea...

— Unde să-l trimiteţi, domnule colonel?

— La noi la cazarmă, la partea sedentară... Bietu' Năstăsescu a murit, am primit telegramă aseară...

— A murit!?!

Vestea aceasta neaşteptată a umplut dintr'odată de lumină tot sufletul domnului căpitan. Şi o clipă lumina aceasta s'a rătăcit şi 'n ovalul larg deschis al ochilor săi, dar aşa de repede, cum se luminează deodată în puterea nopţii un rând de ferestre, ce se sting apoi numaidecât. Dar ochiului de colonel nimic nu-i scapă...

— Iţi face plăcere, Naicule?

— O, domnule colonel, cum puteţi vorbi astfel? Biet' Năstăsescu, ce om de treabă! Dar de ce să trimiteţi pe Sbierea, domnule colonel?... Zău aşa, ce ţi-e şi cu soarta omului... Mai în siguranţă ca el, ce se credea, când am plecat noi încoace...

— Păi aia zic şi eu; ori acolo, ori aici tot aia e, aşa că ori tu, ori Sbierea...

— Eu 's mai vechiu ca el dom'...

— E! câteva luni acolo, n'are importanţă. Şi am băgat de seamă că el e mai fricos ca... adică el e cam fricos...

— Domnule colonel, am nevastă tânără...

— El are una bătrână săracu! Eu să fiu ca tine i-aş ceda locul. Ai arăta, dând această

dovadă de virtute şi curaj Naicule, că toate mişeliile scormonite împotriva ta sunt ceeace sunt, adică mişelii...

— Vai, domnule colonel! Cine v'a spus că Sbierea e fricos? Eu cred că s'ar supăra dacă i-aş ceda pe temeiul ăsta.

— Dacă a rămas numai pe asta, dragă Naicule, apoi găsim noi alt temeiu, care să nu trezească susceptibilităţi. Va să zică nu primeşti partea sedentară! Bravo Naicule! Te felicit în numele regimentului...

— Domnule colonel! abia mai putu bâlbâi domnul căpitan, lăsându-şi moale mâna în palma vânjoasă a colonelului care i-o apucase pe neaşteptate şi i-o scutura cu bărbăţie. Domnule colonel... eu pentru Patrie aş face totul. Dar mă gândesc: am eu dreptul oare să trec peste nevastă-mea? Ce va zice ea, când va auzi?

— Te va felicita!

— E, domnule colonel, nu mai sunt femeile alea.

— Se mai găsesc, se mai găsesc...

— Domnule colonel, vă rog domnule colonel... Nu vezi, nu vedeţi d-voastră, ce mai femei sunt în ziua de astăzi? Ehe, pe vremuri... vă rog domnule colonel... nu mai departe, chiar pe vremea noastră, aşa e domnule colonel? phii, ce mai femei! ca 'n poezie: «Du-te la oştire pentru ţară mori!» Dar acum.. fiţi milostiv, domnule colonel, sunt om bătrân, aproape vârsta d-voastră...

. . . .

— Diii, hi, hi... bidiriii, chiii... pe el mă!.. chiui deodată Banciu cu atâta putere, că se speriară toate câmpiile Bulgariei, zările se mişcară chiuind la fel şi un stol de ciori îşi luă sborul de pe mirişte cuprins de cea mai sgomotoasă panică.

— Zii, Banciule!

Domnul căpitan se uită beat de fericire în urmă şi văzu carele celelalte înaintând vijelios prin norii de praf din ce în ce mai groşi către sfârşitul convoiului, de par'că patruzeci de sfinţi Ilie şi-ar fi hodorogit harabalele pe tărie.

... Al dracului colonel... pe toată lumea o răcâie aşa, dar încolo băiat bun... Cum ajung la Corabia trântesc o telegramă Aureliei... Ce surpriză pe biata femeie!... Ba nu, mai întâiu trebuie să întâlnesc pe Sbierea. Ce mutră acră pe el, când o afla... — Dar, ori de ce te-ai îngălbenit aşa, Banciule?

Şi după un timp:

— Mână Banciule, mână, că se ţine holera după noi! încercă să mai glumească odată întorcându-se din nou neliniştit spre sergentul de alături, pe faţa căruia coloarea frunzei de toamnă târzie se aşternea tot mai întunecat. Aş! soarele trebuie să fie pricina! căuta să se împace pe sine, domnul căpitan. Insă îndată îl surprinse tresărind sub sgâlţâiala unui puternic fior.

Ochii domnului Naicu se măriră iarăş ca 'n faţa colonelului şi turul pantalonilor săi alunecă pe cât se poate mai departe de sergentul vizitiu.

— Nu cumva eşti bolnav, Banciule?...

— Eu? Ferit-a Dumnezeu, domnule căpitan! am stomac de piatră.

Pe bucuria dela început a lui Naicu, se lăsase însă un zăbranic. Ce-ar fi să te pomeneşti cu el deodată sguduit de crampe şi podidit de vărsături! Şi-l închipui numaidecât apucat de disperarea morţii, cuprinzându-l în braţe şi gemând milogeşte: «scapă-mă, scapă-mă, domnule căpitan!...»

Dar întoarse brusc resortul gândului, impunând închipuirii să nu mai lase în încăperea ei decât pe doamna Naicu. Ce surpriză pe ea când va primi telegrama!... şi domnul căpitan, se puse cu toată îndârjirea să potrivească în minte chipul doamnei Naicu, fericită de surpriză. Totuş, i s'a părut sau Banciu s'a mai cutremurat odată? Doamne ce-ar fi...

— Mă Banciule, nu glumi şi spune sincer băiete, ai ceva sau n'ai?

— Ferit-a sfântul, domne căpitan! apoi făcând semnul crucii cu codelia biciuştii: — Doamne fereşte şi apără să-mi mai intre şi asta în cap...

Şi pentru a goni idea asta supărătoare, pe care domnul căpitan n'avea alt de lucru decât s'o întețească cu întrebările lui de cobe, se puse din nou să chiuie:

— Di... hii... hiii, hi, hi... hi... mână mă!...

Dar n'apucă să sfârşească deabinelea că sări ars deodată, cu ochii căscaţi de groază, cu răsuflarea scurtă, repede şi greoaie.

— Ţine frâiele dom' căpitan, că m'a tăiat...

Şi înainte ca Naicu să se desmeticească, se aruncă peste speteaza caprii în harabaua goală şi începu să se vaite tăvălindu-se pe scândurile jucăuşe.

— Banciule, ce mi-ai făcut? gemu domnul căpitan, cu inima sfârticată, abia nimerind hăţurile care-i săltau la picioare.

— Sărăcuţ de maica mea! sărăcuţ... răspunse sfâşietor sergentul.

— M'ai omorît, Banciule! m'ai omorît...

Lăsă frâu liber de tot cailor croindu-le coapsele cu iuşca atât de furios, că goana se deslănţui turbată. Dar prin larma hodorogelii, ţipetele sergentului continuau să-i străpungă timpanele cu aceeaş usturime:

— Aolio! Cum mă frige, mămulică doamne!...

Frişca domnului căpitan se porni acum ca ploaia asupra cailor, cari se svârliră orbiţi de mânie în golul zării, deadreptul peste câmpuri, făcând să sară harabaua de par'că ar fi luat-o în sbor.

Moartea ştia însă şi ea să sboare şi goana aceasta desmăţată, n'o putea lăsa deloc în urmă. Crudă şi ameninţătoare, el o auzea necontenit în spate, frământând fără milă şi zăbavă pe sărmanul Banciu.

— Nu te mai văd eu, măiculiţă, nu te mai văd eu, măiculiţă...

Când va sfârşi cu sergentul, va veni rândul lui. Şi domnul căpitan întoarse cu grijă capul, ferindu-l apoi îndată într'o parte, ca şi când ar fi şi văzut luciul coasei în scânteiala soarelui dogoritor. Dar năluca se stinse repede şi 'n urmă-i, pe coasta repegioară pe care se lăsase, el văzu uimit, rostogolindu-se spre dânsul în vijelia de praf ca într'un nor misterios, cele patruzeci de care; nesfârşit şi sinistru convoiu al morţii.

— Aaa... oh... de ce m'ai lăsat tu Doamne? porni iarăş urletul lui Banciu spre înălţimile scăldate în soare.

Când ajunse în inima târgului, domnul căpitan, începu să ia la rând toate cafenelele, căutând pe amicul Sbierea, pe care-l ştia încă la Corabia din zilele cât stătuse la carantină.

Il găsi în sfârşit strivit într'o îmbulzeală de gură-cască, urmărind cu faţa congestionată şi cu fruntea perlată de sudoare, o importantă partidă de ghiulbahar.

— Se bate un bucureştean şi cu un grec deaici! dat dracului! îl lămuri plin de admiraţie Sbierea.

Naicu se ridică în vârful picioarelor; din cercul omenesc strâns coz în jurul mesei rotunde nu văzu ieşind decât două perechi de mâini, ce alergau, se fereau, se ascundeau, apoi apăreau iarăş fugărindu-se ca două perechi de brabeţi îndrăgostiţi. Deasupra tablelor degetele se strângeau şi se deschideau convulsiv, apucând din fugă şi aruncând cu mişcări experte de zaraf lemnişoarele rotunde, ca pe nişte ruble de argint abia desfăcute din fişic.

Abia putu să-şi scoată prietenul din îmbulzeală. Se aşezară amândoi la masă în colţul celălalt al cafenelii.

— Fac cinste! declară Naicu.

Şi aşteptând comenzile, vorba îi luă domoală, purtându-i prin oraşul unde-şi duseseră amândoi vieaţa şi unde avea să se întoarcă acuma Naicu; purtându-i prin tabăra peste care sufla duhul groazei, unde Sbierea trebuia să se prezinte peste două, trei zile.

Pe urmă gândurile li se înstăpâniră în cuget. Lui Sbierea i se urî repede cu ele pe semne, căci chemă chelnerul şi ceru ziarele de dimineaţă. Dar Naicu îşi lăsă uşor, uşor capul spre umărul stâng sub povara lor dulce. Pe figura lui plină de un fel de duioşie râzătoare, rareori trăsăturile se schimbau în acea înfăţişare mocnită, pe care o ia câmpul luminat, când un nouraş fugar se aşează între el şi soare.

Va să zică a scăpat de holeră! Domnului căpitan îi venia să chiuie de bucurie, cum chiuia Banciu pe câmpiile Bulgariei. Ce s'o fi făcut cu el săracu? Işi aminti scuturat de un puternic fior şi se mira cum a avut tăria să mai ţină hăţurile în mână, când Banciu, lovit de boală s'a aruncat în fundul harabalii. Dar omul pălit de spaimă par'că-şi mai dă seama? Una şi bună ştia el atunci: să se vadă cât mai repede pe mâna doctorilor.

Işi aminti apoi când Sbierea a venit mai întâiu la spital să-l vadă. L-a primit scâncind ca un copil.

— Dragă Sbierea, sunt pierdut! Să telegrafiezi tu Aureliei...

Hohotele de râs ale acestuia, tari ca nişte pocnete, îi răsunau şi acum în urechi.

— Ce tot trăncăneşti acolo? In loc să zici bogdaproste că ai scăpat şi c'o să te duci la partea sedentară...

— Dragă Sbierea, a răspuns el atunci, poţi să te bucuri după pofta inimii că ai să mă moşteneşti în curând. Dacă nu m'a apucat până acum, n'avea grije, mult nu mai e...

— ...Ştii c'ar fi o idee? Şi vocea lui Sbierea se sfârşise aci iarăş în sughiţ de râs.

Apoi devenind deodată serios:

— Ce dracu de eşti aşa fricos, măi Naicule?

Cu vorba aceasta Sbierea ştia că închide la moment văicărelile sedentarului.

— Aici nu e vorba de frică, aici e vorba de holeră! bâlbâise acesta, înghemuindu-se pleoştit pe un scaun.

La plecare Sbierea îi adresa totdeauna aceeaş întrebare de îmbărbătare:

— Ei, telegrafiezi nevesti-ti că vii?

Naicu săria atunci speriat de pe scaun, cu ochii holbaţi de spaimă şi de rugăminte:

— Sbierea să nu faci una ca asta. Te rog Sbierea, pe prietenia noastră!

— Lasă măi, să scriu femeii...

— Să ştii, că dacă-i scrii tu, eşti ucigaşul meu. Cum telegrafiezi, cum m'apucă...

— Ei, cum aşa mă?

— De asta sunt sigur... am băgat de seamă. Cum apuci să te bucuri dinainte...

— Hai atunci să-i scriu c'ai murit, că poate aşa nu te mai apucă..., şi la aceste cuvinte gura lui Sbierea se rotunjea iarăş, pentru a da drumul râsului înveselit.

Rămas singur, gluma lui Sbierea îi răscolea ca o trâmbă de vânt, toate gândurile negre. Şi-o închipuia primind telegrama cu vestea morţii; o vedea desfăcând-o cu mâna tremurândă, apoi dând un ţipăt groaznic şi clătinându-se să cadă. Anton sare din bucătărie şi ea se prăbuşeşte în braţele lui de fier. Dar atingerea braţelor acestora o deşteaptă dintr'odată, ea deschide ochii mari, mari, şi ochii aceştia nu mai au nimic din expresia groazei de adineauri. Ei privesc atât de dulce spre Anton, că gura de broască a lui se deschide mare, gata s'o înghită. Capetele lor se pleacă unul peste altul...

Dela masa jucătorilor unde mulţimea chibiţilor sporise aproape îndoit, se auzi deodată în tăcerea generală şi 'n tăcerea înfiorătoarelor gânduri care munceau pe domnul căpitan, răsunetul sonor al unei palme bine aplicate şi potrivite din plin. Acestui răsunet îi urmă aproape imediat un altul identic ca un ecou, care fu înghiţit însă de tărăboiul drăcesc izbucnit pe dată. Grămada privitorilor păru un moment că fierbe într'un cazan. La mijloc mai ales era un sbucium fără seamăn, căci necontenit cercul din afară se lărgea şi revenia la loc, pentru a plesni apoi în nenumărate locuri. Şi vociferările curgeau grindină:

— Nu lăsa pungaşul!

— Ba grecu e excroc! Tâlhar! Unde-mi sunt banii? Domnule... am pus doi poli... Asta-i hoţie...

Din scaunul lui, Sbierea ţâşnise ca dintr'un resort. Şi paşii îi porniră automat şi repezi spre valma tot mai aprinsă, aşa cum instantaneu gura porni să-i păcănească dela sine detunătoare:

— Bagă-i pumnu' în gât... Care-i ala?

Naicu privi un moment nedumirit straşnica încleştare. Sărise şi el în sus, dar când văzu că grupul s'a desfăcut în două tabere duşmane, printre care Sbierea păşea apăsat şi scrutător ca zeul Ares înainte de luptă, întoarse capul plictisit, se înfundă iarăş în pluşul moale al canapelii şi întoarse privirea afară. Dar de pe urma încăerării în sângele său rămăsese o vie agitaţie, care turbură de astădată cu totul viziunile lui negre.

Domnului căpitan i se întâmpla acum un eveniment cu totul neaşteptat: pentru întâia oară în vieaţa lui îşi simţia sufletul. Până azi, nu ştia de el decât din auzite, din rarele emoţii pe care le avusese în faţa superiorilor, din rarele certuri, din rarele temeri instinctive de moarte sau de ziua de mâine, din unele clipe de spaimă, prin care trecuse. Dar în toate aceste rânduri, el şi cu sufletul lui făcuseră una şi aceeaş persoană.

Acum însă simţi în păreţii trupului, sufletul acesta ca pe o fiinţă alta, care crescu deodată spăimântătoare şi-l muşca cu dinţii, îl sgâria cu unghiile, voia par'că să-l sfâşie într'o parte, da, da, acolo, în stânga capului, să-şi facă loc, să ţâşnească afară pentru a se distrăma ca fumul în libertatea cerului.

Cum nu s'a gândit până acuma? Care, care a fost motivul ei să-l oprească? Că i-a fost frică în singurătatea casei din marginea oraşului? Dar în toamna şi 'n iarna trecută, când regimentul i-a fost mutat vremelnic tocmai în fundul Moldovei, cum de-a stat doar cu Ion şase luni întregi? Cum, răspunde cum? răspunde cum? cerea socoteală din clocotul sângelui

răsculat până în cele mai profunde zăcăminte, sufletul domnului Naicu, frământându-l fără milă, ca holera pe Banciu, în căruţă.

— Phii... auzi domnule ce canalie!... Şi cum făcea pe mironosiţa!...

Sbierea care se întorcea radios ca un învingător, îl întrebă:

— Ei, ai văzut cum i-am potolit? Şi pe urmă în şoaptă la ureche: — Amândoi sunt pungaşi...

Naicu îl apucă de braţ şi ceru socoteala din picioare:

— Să mergem, Sbierea!

— Unde mergem?

— Ia aşa, haidem te rog...

— Haide telegrafiază nevesti-ti că...

— Aaa...

Spre profunda mirarea a lui Sbierea, Naicu se aşeză iar pe canapea. Ochii i se luminaseră par'că de o licărire de mare inspiraţie, cum prietenul de atât amar de vreme, Sbierea, nu-şi amintea să-i mai fi văzut vreodată.

— Ce e cu tine, măi?

— Sbierea, nu-mi spuneai tu să-i telegrafiez c'am murit?

— Ei şi?

— Nimic! haid...

Şi aruncând banii consumaţiei pe masă, domnul Naicu o luă înainte.

— Ce-i mă, unde-te duci? Ce ţi-e?

Până la poştă, lui Sbierea i se păru că amicul Naicu bate rău de tot câmpii. Când acolo ticlui pe pupitrul de scris telegrama către nevastă-sa, crezu chiar că a înebunit de tot. Căci vârful condeiului, pe care domnul căpitan îl mânuia înfrigurat, ca sub ameninţarea holerii, lăsă aceste urme curioase:

«Căpitanul Naicu încetat din vieaţă astăzi 25 Iulie, făcându-şi datoria în mijlocul holericilor din compania sa».

Şi dedesubt semnătura: «Sbierea».

— Dar eşti nebun de legat, Naicule! Ce e cu tine? Rupe hârtia, nu te las s'o dai! Te rog şterge iscălitura...

— Sst, făcu domnul Naicu cu aceeaş lumină profetică în figură. Ssst! Păcăleală!... Ştii pe care o coc eu de mult nevesti-mi... de trei ani... Ţi-am povestit eu ţie odată...

Când ieşiră pe poarta oficiului, Naicu se opri surprins, par'că dinaintea unei cunoştinţe neaşteptate. Ii apăruse închipuirea caraghioasă a soldatului Anton. Atât de schimonosit era năsucul acela cât un neg pe dovleacul de cap şi atât de respingătoare namila greoaie de trup, că domnului căpitan îi fu ruşine de pripeala lui.

— Ei, haidem acum, ce mai stai? îl îndemnă plictisit Sbierea.

Naicu încă mai cumpăni o clipă dacă să oprească sau nu telegrama. Pe urmă mustăţile lungi şi blonde i se sburliră ca două păsăruici prinse de ploaie şi dedesubtul nasului cocoşat, râsul său porni scurt şi triumfător ca o trâmbiţare de cocoş:

— Mă, ce mai mistificare! Nici dracu' n'a mai pomenit una la fel... Acuma e trei după amiază. Peste un ceas, mult două, ea o primeşte. La cinci am pornit-o şi eu. Iar la trei noaptea, Sbierea înţelegi, pffff, va vedea o vedenie în carne şi 'n oase. Sbierea! auzi tu? strigoiul bărbatului ei! hahahaha... spune Sbierea?... dacă aşa păcăleală a mai trecut prin capul cuiva? la toţi... ha, ha... dela toţi... hohoho... dela regiment să le-o povesteşti... ha, ha, ha... Cea mai straşnică farsă pe care am făcut-o vreodată...

II

Când doamna Naicu primi telegrama, la început nu i-a venit să creadă. A rămas cu sufletul golit, apoi a început să tremure şi faţa i s'a îngălbenit deodată. Degetele lipsite de orice putere au scăpat alba scrisoare a morţii, care pluti fluturând veselă spre pământ. Picioarele i se îndoiau; dacă n'ar fi fost soldatul s'o susţină, aşa ca în teribila închipuire a domnului căpitan, s'ar fi prăbuşit pe pavajul colţuros din curte.

De atunci n'a mai ştiut nimic de sine. Nici n'a văzut rânjetul lacom al ordonanţei, când a cuprins-o în braţe şi a purtat-o până în casă, aşezând-o pe pat. Nici n'a văzut pofta desfrânată cu care i-a desfăcut bluza, lăsând-o în cămaşa decoltată; nici n'a simţit arsura buzelor lui unsuroase atinse de umărul ei. Căzuse în cea mai adâncă nesimţire.

Dela şase seara, când a primit vestea şi până după miezul nopţii, a rămas ca ruptă de vieaţă. Soldatul, care venia din când în când, ar fi putut crede că a murit deabinelea, dacă umflarea înceată a pieptului nu ar fi dovedit svâcnirea, când înceată de tot, când desnădăjduită a inimii.

Atunci a început să-i pângărească trupul cu ochirile lui poftitoare. Mai ales ridicarea ritmică a sânilor îi rătăcea mintea. Părul despletit, lung, castaniu, se risipise în valuri încâlcite pe albul cearceafurilor, fusta subţire, desemna aţâţător conturul rotund al pulpelor şi şoldurile pline.

A privit-o mult timp aşa; apoi într'un târziu a tresărit la o mişcare bruscă a corpului înţepenit. Atunci s'a strecurat pe nesimţite afară.

Ea a deschis ochii mari, căprii, oprindu-i mirată în împletitura de zugrăveli aurii a tavanului. Pe urmă s'a mirat şi mai mult văzându-se trântită în pat, singură; şi-a adus aminte pe dată amarnica veste. A înfundat capul în perne şi a început să plângă înnăbuşit.

Afară, o lumină slabă licăria în odăiţa soldatului. Anton urmăria cu degetul şirurile depeşii, silabisind greoiu. Când sfârşi, rânjetul de broască îi tăie din nou figura în două.

— Care va să zică acum e acum! bolborosi el. De ce n'am avea şi noi dreptul la cucoane d'ăştia cu pielea subţire?

Gândul îl făcu fără voie să isbucnească într'o hohotire de râs. Ferestrele zornăiră speriate par'că de sgomotul acesta teribil, ieşit din pieptul lui herculean. Şi 'n puterea nopţii, în curtea lungă şi pustie, hohotul acesta înfioră liniştea deplină cu isbucnirea lui, ca un mormăit de dihanie într'o peşteră.

Ea-l auzi deacolo, de sus, din odaie. Suna atât de nepotrivit cu starea ei sufletească, încât i se păru deodată straniu şi înfricoşător. Suspinele încetară. Inima începu să-şi iuţească bătăile; un fior o sgudui din creştet dealungul trupului. Simţi plutind în jurul ei un duh de ameninţare.

Acum domnea o tăcere apăsătoare în odaie. Flacăra lămpii pâlpâia trist şi bâzâitul ei monoton se ştergea uşor confundat cu liniştea de moarte.

O scutură un tremur. Aştepta cu înfiorare hohotul să se repete. Şi numai târziu, când hohotul nu dădea semne să înceapă, prinse să se liniştească. In locul fiorilor de teamă pierzându-se pe urma ecoului îndepărtat, pe care râsul i-l mai lăsase în urechi, tristeţea o cuprinse în mrejile dulcei sale amărăciuni.

Intâiu gândul i se acăţă de o întâmplare uitată din copilărie, pe care nici acum n'o înţelegea lămurit. Dar amintirile aruncate aşa de departe se întoarseră grămadă şi se văzu în preajma răsboiului, ascultând povestirile domnului căpitan despre măcelurile din Kirkilise şi Adrianopol.

Domnului căpitan Naicu, îi plăcea mult s'o vadă îngrozită de isprăvile răsboinice băsmuite seara cu o crudă plăcere, adăugând toate floricelele stilului oratoric-patriotic, unicul din care-şi încherbase educaţia şi vieaţa sa ostăşească.

Dorea răsboiul cu înverşunare la un pahar de vin după masă; ba chiar după mai multe pahare se înfuria rău, contra celor ce nu «ne trimet mai repede să facem pace în Balcani».

Dar, ca şi odinioară când era vorba de părerile lui de ateu, ea nu aproba deloc astfel de dorinţi. Idea că ar putea muri curând o desnădăjduia, cu cât discursurile lui răsboinice i se păreau adevărate cobiri, iar încăpăţânata lor repetare, un semn sigur, că nu va scăpa, ca unul ce-şi doreşte moartea cu atâta îndărătnicie. Gândul acesta o nelinişte într'una, o făcea să închidă ochii noaptea târziu de tot şi o trezea totdeauna cu câteva ceasuri înainte de faptul zilei. In dimineţile acelea spre mirarea lui, Naicu o găsea ţinându-l încleştat în braţe, tocmai pe ea, atâta de pudică în intimitatea vieţii lor de căsnicie.

Atunci veniră zilele mobilizării.

Când clopotele bisericilor anunţară răsboiul, ea avu câteva deslănţuiri de plâns. Incetul cu încetul numai, se potoli. Observase că şi el e cam uluit de răsboiu, cu tot eroismul de care dăduse dovadă înainte, când luau vinul după masă. Ba dela un timp, domnul căpitan, bătea chiar bine de tot în retragere.

— Nu dealtceva frate, dar nu vezi?... holera asta păcătoasă! Aşa înseamnează să mori ca un adevărat erou pe câmpul de onoare? Trebuie să lupţi, i-auzi! cu vibrioni şi cu tulumbe! Mă rog, te duce la moarte, ca vita la tăiere... Şi ce moarte domnule!... ce moarte!! Unde e eroismul?

Din clipa aceea se sili să nu mai isbucnească în faţa lui. Se străduia din greu să nu pară întristată. Il încuraja, îl copleşea cu o samă de drăgostenii femeieşti, mai deseori copilăreşti,

căci cu toţi anii ei maturi, era departe de a fi o femee. Uneori se prefăcea chiar veselă. Ba, când îi schimbase soldaţii, îl sărutase cu un adevărat avânt de bucurie.

Şi nu fusese prefăcut avântul acela! Căci puţin îi păsa de va rămâne cu Ion sau cu Anton. Dar chiar în dimineaţa aceea o bătrână slăbănoagă, cu faţa de ceară şi sbârcită ca stafida, cu nasul încovoiat în jos şi cu bărbia încovoiată în sus, un curat chip de vrăjitoare, se târâse până 'n curtea domnului căpitan, sprijinindu-şi corpul tremurând de un toiag. Ii spusese că e mama lui Anton, că n'are decât un copil, că 'n răsboiu o să moară şi acela, şi că o roagă să înduplece pe domnul căpitan să-i lase feciorul în ţară, vistavoi în curte. Dar când văzuse că Aurelia nu-i răspunde, preocupată de propria ei durere, începu să plângă, să se svârcolească, s'o ţintească ameninţătoare cu ochii ei de vrăjitoare.

Căzuse în genunchi, făcând mătănii până 'n pământ, blestemând pe cei cari îi vor lua flăcăul şi ameninţând cu acatiste pe la mănăstiri, în urma cărora duşmanii copilului şi cei ce nu vor să-i dea o mână de ajutor, aveau să îndure ispăşiri groaznice. Şi vocea ei uscată şi scârţâetoare, zugrăvea atât de înfiorător şi cu atâta amănunţime, pedepsele lui Dumnezeu şi ale iadului, abătute peste omorâtorii lui Anton şi peste cei cari-l duc la moarte, că doamna Naicu speriată de isbucnirea aceasta de bocete şi de blesteme, hotărî să nu se lase pentru nimic în lume, până nu-şi va îndupleca bărbatul să schimbe soldaţii. Intreaga ei copilărie petrecută în fumul de tămâie, alături de mătuşe-sa stariţa, îi aducea o grămadă de pilde, care de care mai înfricoşate, de unde se dovedea vădit ca ziua puterea de neînlăturat a teribilelor acatiste.

De bună seamă ea nu povesti domnului căpitan nimic din cele întâmplate; era sigură că dânsul avea să râdă de temerile ei copilăreşti şi va da în brânci, afară pe poartă, pe bătrână. Insă când el primi în sfârşit să-i schimbe, în urma altor argumente, născocite de dânsa în locul celor adevărate, nu se putuse stăpâni să nu-i sară de gât, fericită că aşa, fără ca el să ştie, îl ferise dela o primejdie pe cât de înfricoşătoare, pe atât de sigură.

Plecarea fusese tristă. Ca să-l încurajeze, se silise să pară mângâietoare, curagioasă, veselă. După ce se depărtase însă în trapul calului spre cazarmă, când dispăru cu totul în praful drumului, fusese cuprinsă de aceeaş sfârşeală ca şi astăzi la primirea telegramei şi nu avusese tăria să meargă la eşirea din oraş a regimentului, pela podul de peste Olt.

De atunci vremea o petrecuse urmărind cu inima strânsă coloanele gazetelor în care erau trecuţi cei morţi.

Indoì numărul rugăciunilor cu tâlc înţelese numai de dânsa — cheie a vieţii cu care o înzestrase în mare mister mătuşe-sa stariţa — şi reîncepu cu şi mai mare ardoare să cerceteze cu măsuţa ei văpsită în negru şi fără cuie, viitorul acesta neliniştitor ce uneori i se părea că se deschide dinainte-i ca un abis năpraznic, ascuns sub pajişti smălţuite şi momitoare, în care piciorul înaintează fără grijă.

In toată această vreme, Anton părea că-şi făcea serviciul cu vrednică şi supusă credinţă. Se învârtea în jurul ei liniştit şi greoiu ca de obiceiu, muncind totdeauna fără să scoată un cuvânt, ca un animal credincios.

Se bizuia mult pe dânsul. In singurătatea aceea, corpul lui de taur şi idea că el o veghiază cu recunoştinţă, erau chezăşii puternice că n'avea a se teme de nimic. Căci n'avusese cum prinde de veste, că adeseori, când nu era luat în seamă, el arunca ochiri nemernice şi lacome spre mijlocu-i subţire.

Se întâmplase într'adevăr, că la plecare, în necazul fără margini, fiindcă era luat la răsboiu, tocmai el, care se obişnuise atât cu idea rămânerii în ţară, celălalt vistavoi, Ion, şoptise vistavoiului nou, lui Anton:

— Măi băiatule, măi, să nu faci ca mine, că te goneşte şi pe tine repede, repede.

— Ce să nu fac, mă frate-meu?

Ion răspunse întrebării, tot cu o întrebare:

— De ce crezi tu că cocoana ţine morţiş să te oprească în locul meu?

— Păi n'a rugat-o mama?

— Prost eşti mă! tot ca mine, frati-meu...

Şi 'n şiretenia lui ţărănească, cu isteţimea pe care i-o da veninul din suflet, începu să-i boscorodească vrute şi nevrute, înţelese şi neînţelese. Ii strecură în cap, cu ocoluri, lăsându-l să ghicească din această sporovăeală întortochiată, că fără doar şi poate, coniţa ţine să rămână cu o ordonanţă tânără, voinică şi mai cu seamă îndrăzneaţă, nu cu un moloman cum s'a arătat el să fie şi cum îi părea rău acum că a fost.

— Crezi tu bă, că la cocoane d'astea cu vopsea pe ochi, nu le trage inima mai de grabă

la un flăcăiandru, colo voinic, de ţară, decât la un moşuleţ hodorogel? Păi, tu ştii bă, povestea cu ciobanu şi cu nevasta arendaşului? Ia ascultă colea...

Anton a ascultat poveştile celuilalt, lăsându-se în voie furat de tâlcurile viclenei anecdote. Dar gândul ascuns nu i-l pricepu Anton. Căci Ion ştiindu-l cel mai nătărău din companie, gândea aşa să-l împingă la vreo nătângie boacănă, care să-i grăbească reîntoarcerea. Cine l-ar fi crezut pe bleg, spunând la judecată că el l-a îndemnat?

Rămas singur, mormanul de carne, la început şovăi. Dar făptura stăpânei atât de plăpândă pentru dânsul, se aprindea ca o flacără tot mai vie, umplându-i tot ce putea fi imaginaţie în capul enorm.

Luarea aminte pe care Aurelia i-o arăta, grija de nu-i lipseşte ceva, glasul prietenos în întrebări, în porunci în vorbele de toate zilele, sfârşiră a-l lumina pe deplin. Avea dreptate Ion. Unde s'a mai văzut atâta duh de blândeţe la o căpităneasă?

— E tinereţea, Anton, flăcăule, care cată tot tinereţe!..

Odată năluca aceasta căşunată, nimic n'o mai putea desrădăcina; căci în strâmta încăpere a creierului nu mai era loc şi pentru vreun alt gând precumpănitor. Dar nimic n'ar fi putut să-l hotărască a fi mai îndrăzneţ şi cu altceva decât cu ochii rotiţi spre dânsa mai mult pe furiş. El ştia una şi bună: femeea, când i s'a făcut de dragoste, cade dela sine ca poama. Şi aştepta în cea mai deplină siguranţă, coacerea deplină a fructului.

— In seara aceea, sau poate va fi noapte târziu, mă va striga ea singură!...

...Ea continuă însă să nu observe, să nu gândească, să nu bănuească nimic. Tot ce vedea, tot ce vorbea, tot ce făcea era maşinalicesc, nevoit, negândit, un şir de acte reflexe, repetarea zilnică a aceloraşi mişcări de adormită, căci în toate ascunzişurile ei sufleteşti, domnea numai somnul de stană al durerii ei împietrite.

Iar zilele treceau astfel monotone şi pustii, până ce vestea groaznică îi căzu în mâini.

Bună parte din trecut i se perinda acum prin minte. Apoi, când nu mai avu ce să-şi reamintească, viitorul îi apăru deodată nesigur, şters, gol...

Să se reîntoarcă la mătuşe-sa?...

In închipuire prinse să i se zugrăvească chilia de mănăstire cu lăzi lungi, ascunse în velinţe moi drept scaune şi paturi iar pe pereţi cu scoarţe multicolore, în care un sfânt Gheorghe de arnici strălucitor ucidea un balaur la fel, sau o barză ciugulea râme din râu. Printre ele, deasemenea, icoane vesele de metal, sau mohorâte, afumate şi nedescifrabile din lemn sfânt, adus dela sfântu Munte. Dar, Maica Minodora, sgârcită din şale şi cu umerii, obrajilor ascuţiţi, nu mai avea s'o ducă mult...

Şi Aurelia se vedea chitind scoarţele moi în lăzi şi aşezând deasupra oalele smălţuite de pe poliţe şi tava cea mare, de argint, şi cuţitele de alamă de pe mese şi filigenele scumpe şi toate celelalte lucruri ale bunicii. Şi se vedea cu lăzile închise, în căruţe mici de munte, luând-o pe un drum lung, întortochiat şi numai praf, un drum ce par'că tot ocoleşte şi nu mai ajunge niciodată într'un loc anume. Dar care e locul acela? Drumul întortochiat s'a întors dela sine, iar căluţii cu urechile blegi, trag înapoi căruţele mici, cu lăzi mari cât nişte coşciuge de popi groşi, spre aceeaş poartă boltită, pe care o părăsiseră cu puţin înainte. Şi maica Aurelia, se întrezăreşte în costumul negru, privind prin ferestruica chilioarei cum ani după ani se scurg trişti, pustii, pustii...

...Dar dacă n'o fi murit, şi Sbierea s'o fi grăbit să-i vestească sfârşitul, fiindcă boala îi păruse prea grozavă pentru ca doctorilor să le mai rămână vreo nădejde? Atunci Dumnezeu i-l va lăsa, căci credinţa i-e atât de limpede, încât îi poţi vedea tăria ca lespedea de piatră printr'un râu de munte. Intocmai ca la Avraam, mântuirea va veni la urmă. Se poate chiar ca zorii zilei de mâine să-i aducă lumina vestei celei adevărate, că totul n'a fost decât o halucinaţie, căreia Dumnezeu, în marea lui bunătate, a dat-o pradă în noaptea aceea, pentru o mare încercare a sufletului şi a credinţei. Doamna Naicu, întoarse uşor capul spre măsuţa de noapte şi mâna ei se îndreptă tremurândă spre hârtia mototolită acolo. O desfăcu cu încetineala degetelor ei slabe: Ce-ar fi! Ce-ar fi, dacă slovele ar fi dispărut dintr'ânsa! Dumnezeule, ce minuni nu împlineşti tu în nestrămutata ta bunătate!

Ea desfăcu hârtia şi literele dispăruseră într'adevăr. Erau numai nişte socoteli cu creionul. Dar minunea trăi numai un moment, numaidecât apoi îşi aminti că socotelile le făcuse chiar ea de dimineaţă pe hârtia aceasta de caiet, care nu aducea numic cu o telegramă. Totuş unde putea fi telegrama? De ce nu e lângă ea pe pernă, pe aşternut sau pe jos?

Se ridică într'un braţ şi privi cu luare aminte în jurul patului, pipăi pe sub plapomă, pe sub dânsa, în groapa pe care trupu-i o făcuse în salteaua moale. Dar nimic, nici o telegramă!

Colo e doar mosorul cel alb, cu care se jucase pisica, iar dincolo o cârpă, o batistă. Doamne! dacă ar fi astfel! Dacă a fost numai o încercare a nepătrunsului! Al cui era doar râsul acela aşa de puternic, în noapte, pe care l-a auzit îndată după deşteptarea ei? Nu-l cunoştea al nimănui dintre cei dimprejuru-i. Aşa de puternic, nici Anton nu putea să râdă; şi el nu râdea niciodată...

Doamna Naicu clătină capul cu tristeţe. Era prea obişnuită cu astfel de aţipeli ale cugetului în plină ziuă, şi 'n plin lucru gospodăresc, ca să nu se teamă că tot ceeace-i trecea acum prin gând, nu era decât tot deşarte năluciri.

Şi se lăsă totuş dusă de ele, fiindcă îi rămâneau singura mângâiere.

O, dacă ar fi fost un răsboiu de adevărat cu gloanţe şi cu obuze, cel puţin l-ar fi adus rănit! Cu ce iuţeală ar sări din pat, ar trezi soldatul, l-ar trimite în oraş după medicamente! Şi se vedea grăbită în jurul patului, dându-i primele îngrijiri ca o soră.

Sau dacă e mort — şi când mosorul gândului se opri aci, îşi simţi sufletul inundat de o intensă lumină, ca şi când tavanul ar fi crăpat în două şi prin poarta deschisă a cerului ar fi văzut tronul dumnezeesc — dacă e mort, de ce nu vine sufletul lui s'o scape din aceste nelinişti, ca în cărţile cu minuni şi taine cu care umpluse podul?

— Hai, vino şi tu, e atât de bine aici unde sunt eu!...

Şi atunci durerea ei, pe care o simţea tare ca o piatră ascunsă în dosul acestor gânduri, s'ar muia deodată, s'ar topi ca ceara unei lumânări. In sânge i-ar alerga numai flacăra veselă a bucuriei, căci sfântul duh i-ar arăta ca şi lui Pavel, călătorind spre Damasc, minunea adevărului etern şi singur adevărat. Insă nu s'ar grăbi să urmeze de îndată pe domnul căpitan; ar mai zăbovi câteva zile pentru a lăsa timp şi bietei ţărâne de trup să se dea bucuriei pentru sdrobitoarea bucurie a sufletului. Ce uimitoare şi totală schimbare, din jalea cea mai cruntă, la bucuria cea mai sfâşietoare!

De ce nu vine sufletul lui?

Şi-l închipui mai întâiu ceva abstract, o suflare uşoară adiind prin cameră, o formă străvezie, înfiripându-se alături de dânsa, şoptindu-i cuvinte dulci şi armonioase ca o muzică, sau cu tâlc adânc, cum răspund spiritele de obiceiu prin masa cu paharul mişcător. Pe urmă şi-l imagină din ce în ce mai concret, aşa cum era el când trăia, chiar în uniformă, însă fără vieaţă, palid, cu ochii ficşi, goi de expresie, sticloşi. Icoana aceasta o înspăimântă.

Vroi s'o alunge, dar gândul nu-i dădu acum pace. De sigur avea să-i apară ca pe patul morţii, asemenea unuia care se stinge de holeră. Cu ochii în fundul capului, ca două găuri negre, cu obrajii scofâlciţi, cu buzele supte, cu pântecele scobit, cu picioare lungi şi aduse, cu degetele închircite.

Se cutremură. Din nou îi răsună în minte hohotirea puternică de adineaori. I se părea că vede pe bărbatu-său alăturea, un holeric muribund, răzând sălbatic, privind-o desmăţat, gata s'o apuce cu mâinile lui ca nişte ghiare. Şi la fiecare mişcare a vedeniei, ea auzea trosnituri seci de oase.

Simţi trupul muiat în sudoare fierbinte şi în sudoare îngheţată. In locul luminii dumnezeeşti, sensaţia pustiului o înnecă cu totul. Rămăsese încremenită pe marginea patului, strânsă ghem, temându-se să facă cea mai mică mişcare, cu ochii ţintiţi într'un gol al odăii în care părea că stăruie încă vedenia înspăimântătoare a holericului.

Pe urmă o idee mântuitoare o întări. Işi aduse aminte de Anton soldatul. Nu era singură! Vlăjganul acela uriaş o va apăra de toate iasmele iadului. I-a făcut atâta bine! Şi 'n gându-i văzu uriaşul cu pumnii pietroşi sărindu-i în ajutor. Dar o întristă de tot imagina ce i se năzări atunci: pe Anton, alungând umbra bărbatului.

— Doamne, ce prostii! vroi să zică tare — dar abia se auzi printre buze — ca să alunge vălmăşagul haotic şi desnădăjduit de gânduri. Doamne! Dar oricum va fi să-i apară bărbatul, nu va striga după ajutor, nu-l va izgoni.

Numai să vie umbra aceea... şi ea va găsi destul curaj ca să întâmpine minunea, adevărul...

— Dar Anton, o fi dormind?

Se gândi să se ridice din pat, să privească pe fereastră. De va fi lumină îl va chema să se culce sus, în antreu. Vroi să se ridice; distanţa dela pat la fereastră i se păru însă o veşnicie şi renunţă.

Prinse de veste că lampa începuse să pâlpâie. Se isprăvia gazul. Gândul că ar putea rămâne pe întuneric întrecu toate spaimele de până acum.

Trebuia să cheme ordonanţa. Se sprijini în coate pe perini. Şi ochii îi căutară fereastra.

Rămase îmmărmurită. Acolo, în dosul geamului, lumina palidă, ce răsfrângea lampa pe stinse, mângâia un cap aproape şters în negură, un cap gălbejit ca de mort. Avu doar timpul să-i vadă o gură uriaşă, râzând cu toţi dinţii şi doi ochi atât de lucitori, că par'că râdeau şi dânşii. Incolo nu mai putu să vadă nimic.

Căzu pe perini cu ochii măriţi de groază, ţinându-şi suflarea. Flacăra lămpii pâlpâia rar şi apăsat, avea din când în când tresăriri grăbite, împroşcări subite de lumină, apoi slăbea iarăş necontenit, făcând pe nesimţite loc întunericului.

Din gâtlejul ei, scăpă deabia auzit, aproape nearticulat, slab ca şi lumina ce se stingea pe îndelete, ceva, un cuvânt, un nume:

— Anton...

Apoi, ca şi când ar fi prins curaj numai la pomenirea acestui nume, nevoia de a striga o cuprinse deodată. Şi începu să urle, întâiu puternic, apoi, obosind, din ce în ce mai slab.

— Anton! Anton... Anton...

Pe urmă îşi vârî capul în aşternut, ca şi când ar fi vrut să se ascunză. Sgomotul inimii, pornită într'o bătaie desnădăjduită, fără frâu, trecând prin puful pernelor, îi venia la ureche puternic, uriaş, ca larma unui maiu care bătea surd din adâncul pământului. In ropotul acela, abia putu să distingă scârţâind uşor uşa antreului, paşi înnăbuşiţi, apoi uşa camerii. Cineva intrase. In urmă nu mai auzi nimic. Secundele treceau ca anii. Atunci începu să urle din nou:

— Anton, ajutor! Anton!

Strigătele răsunau prelungi, horcăite.

— Anton, Anton...

Drept răspuns două mâini puternice o apucară de umeri, o întoarseră cu faţa în sus. Ea închisese ochii şi acum strângea tot mai tare ploapele, apăsându-le una într'alta, par'că ar fi vrut să le contopească. Şi glasul îi horcăia înainte, neoprit, cu ultima chemare de desnădjede.

— Anton, Anton...

Atunci simţi deodată pe gură un sărut rece, acru, lung, neisprăvit. Strânse buzele şi repetă doar în fundul gâtlejului, numele acela care nu se auzea de astădată decât ca un gemăt stins, de animal ucis.

O mână puternică svârli plapoma de pe dânsa. Simţi răceala şi n'avu tăria să mişte mâna, să se acopere, să se apere. Apoi corpul îi fu strâns deodată, strivit aproape, de alt corp, uriaş, tare, aspru şi încleştat ca un trup de tuciu. Se înnăbuşia şi nu se încumeta să se smulgă. Dar abia acum înţelegea că nu era un duh imaterial. Şi prinsă de un curaj neaştepat, avu puterea să strige încă odată, cu o năvală de disperare, numele ordonanţei, deschizând ploapele.

Alături de dânsa, Anton, cu buzele aduse într'un rânjet lacom şi îndobitocit, cu ochii sticlind de nebunie, cu liniile obrazului încordate de spasmul biruitor al faptei care trebuia în sfârşit să se împlinească, o strângea cu furie, înfiorat de poftă, gâfâind.

Il văzu într'o singură deschidere de pleoape, aplecat deasupra ei, cu dinţii laţi şi cu părul tuns scurt, începând jos de tot, pe fruntea îngustă de un deget. Apoi capul lui coborî în jos, buzele groase şi lipicioase se târîră pe pielea fină ca o atingere rece de melc — braţele musculoase de minghinea, o încolăciră de umeri, pe sub gât şi răsuflarea încinsă îi năvăli în obraz ca o dogoare.

Avu un gest de surpriză, apoi de desgust şi îndrăzni o clipă să reziste. Dar omul era prea puternic şi în strânsoarea lui, împotrivirea se topi cu un ţipăt slab, neputincios, scârbită, goală de sufletul prăbuşit deodată într'o adâncime necunoscută, într'o besnă fără de fund.

Omul îi descleştă strânsoarea genunchilor cu un scrâşnet.

(Sfârşitul în numărul viitor).

NARCISSA

DE

G. M. IVANOV

RIDICĂ-ŢI genele, — în ceasuri stinse,
Când grabnic treci cu grele lumânări,
Deasupra frumuseţilor învinse,
In faţa ochilor pierduţi în zări.

Privirea veştedă nu-i de mireasă.
Nu luminează noaptea, gândul tău.
Inel străin pe mâna ta aleasă
Mi-asvârle dârz şi-ameninţări şi rău.

Te adânceşti în besnele din tine,
In încântarea sterpelor iubiri.
Şi nu plângi când ţi se revarsă'n vine
Veninul tristei tale fericiri.

Ce flori, ce armonii, ce stări sfioase,
Şi ce imensităţi în mine mor,
Când sorbi din suprafeţele lucioase
Minciuna caldă'n pânza unui nor.

Cum vreau să îngenunchi, şi trist şi josnic,
Când, noaptea, treci cu stinse lumânări.
— Cu ochii'nchişi, eu stau sub zidul dosnic,
Şi-ascult furtunile a şapte mări.

CRONICI

IDEI, OAMENI & FAPTE

PE MARGINEA UNEI DISCUŢII

de

Ion Darie

DISCUŢIA pentru şi contra tradiţionalismului, autohtonismului, europeismului, modernismului şi altor ismuri, mai mult ori mai puţin actuale — părea într'o vreme că va stârni pasiune şi va ajutora deci la mai grabnica limpezire a curentelor de idei, ce străbat generaţiile de scriitori de după răsboiu.

Dar replicele celor scrise aici au fost asvârlite peste grilajul de plasă împletită, îndărăt, cu graţia uşoară a mingilor de tenis.

Pasiunea luptei a fost lâncedă. Se întâmpla ca mingea aruncată de rachetă, să se întoarcă, să facă din nou drumul, şi la sfârşit, după acest schimb agreabil şi îndemânatic de mingi umplute cu aer, echipele să-şi strângă mâna încântate, ca după un desmorţitor şampionat, încheiat cu masă comună şi toasturi. Iar cetitorul, spectator nedumerit, rămâne mai nedumerit încă dacă a sunat ori nu ceasul modernismului, tradiţionalismului, eropeismului ori altuia, oricare, dintre celelalte ismuri.

Confuzia şi contradicţia ar prileji reflecţii puţin binevoitoare. Poate supravieţuitorii vijelioaselor polemici de odinioară, care au însufleţit paginile «Convorbirilor literare», «Revistei noui» a lui Hasdeu, «Contemporanului» lui Gherea, Nădejde şi Morţun, mai apropiatelor «Viaţa românească» şi «Semănătorul», vor fi dând din umeri cu oarecare compătimire, evocând timpul eroic când în deslănţuirea discuţiilor, cruţare pentru adversar nu exista, şi fiecare sutaş dintr'o tabără căuta să străbată prin pieptarul de oţel, cu lancea, adânc mădularul adversarului. Piruetele de astăzi nu vor fi plăcând. Iar timiditatea afirmaţiilor va fi fost luată drept slăbiciune.

Totuş, explicaţia e poate şi aiurea.

Stăm — nu numai noi — dar toată omenirea de după răsboiu la intersecţia unor curente de idei ce-şi dispută întâietatea, nu în afară, într'o formaţie de grup oarecare, dar lăuntric, în fiece scriitor şi artist, în fiece intelectual şi în fiece individ, oprit o clipă din drumul frenetic al vieţii să privească în el însuş şi să se întrebe. E o epocă de primenire a curentelor de gândire, a valorilor şi a sensibilităţilor. Individul închide în sine o sumă de surprize pentru el însuş. O sumă de elemente nestatornicite pot să-l târie mâine într'o parte ori alta. Pe aceste determinante nu e stăpân — crezul valabil astăzi, poate fi mâine răsturnat şi înlocuit cu altul, sincer argumentând, tot atât de întemeiat. Ceeace odinioară se rezolva şi se verifica departe în timp, se rezolvă şi se verifică vertiginos, în toate domeniile, începând dela eficacitatea şi trăinicia iluzorie a tratatelor de pace, trecând la principiile economice anulate de experienţa unui singur an, şi sfârşind cu teoriile estetice epuizate şi renovate cu fiecare seson. Poziţia individului, în această haotică desfăşurare de evenimente ieşite din cuminţenia ordonată a mersului planetar — e tragică. Răgaz de reculegere nu are. Desaxat, îşi pierde o ideologie înainte încă de a se fi familiarizat bine cu ea.

Tiranizaţi încă de vechile formule descoperim că nu mai corespund întotdeauna aceluiaş conţinut. Astfel ceeace unul exaltă ca specific şi naţional, în artă, se întâmplă să fie perfect încadrat de ceeace altul numeşte europeism; argumentele tradiţionalismului se întâmplă să poată fi întoarse cu succes în favoarea modernismului, iar creatorul de artă prins în laţul unei formule, porneşte să rupă sforile, să zămislească opera sa împotriva doctrinei reglementate, şi să-şi facă, cu alte cuvinte, spre disperarea doctrinarului, de cap.

Desprindem, dintr'un singur număr al «Vieţii româneşti» această justificare a tradiţionalismului francez, care ar însemna totodată, în corolar, osândirea tradiţionalismului românesc, fiindcă n'ar avea de unde să se hrănească:

«Când Franţa e tradiţionalistă, are şi de ce. Ea se poate întoarce cu succes la clasicismul epocei lui Louis XIV. Şi această readaptare la trecut poate fi şi regeneratoare şi extrem de eficace».

Dar tot atât de valabilă, poate fi şi cealaltă teză:

«Când Franţa e modernistă şi vrea să rupă tiparele vechi are şi de ce. Scriitorul şi artistul e asfixiat de formele în care creaţia s'a împietrit pe rând, după clasicismul epocei lui Louis XIV. Şi această împrospătare a formelor, înseamnă eliberarea artistului de tirania strămoşilor epuizaţi, şi poate fi regeneratoare şi extrem de eficace».

E mai puţin legitimă o pledoarie decât cealaltă?

Revolta epigonilor a fost nu numai odată sâmbure al înnoirilor fericite şi fecunde. Papini, din epoca futurismului militant din 1913 şi 1914, nu e un caz singuratic în istoria artei şi literaturii, unde nouii veniţi, ca unele triburi din America septentrională îşi ucid bunicii îndată ce au ajuns bătrâni şi debili.

Adaugă «Viaţa românească»:

«Caracterul specific naţional n'a fost păstrat la noi decât de popor».

Şi totuş, în altă parte, în acelaş număr:

«Am cerut întotdeauna contactul cu Occidentul în politică, în ştiinţă, în tehnică. In literatură e cu totul altceva. Artistul pentru o mie de motive nu poate fi decât naţional. Produs al unei societăţi, scrie pentru o societate dată. Marea lui calitate e specificitatea. Şi aceasta nu poate fi decât naţională. O inspiraţie forţată care ar veni dela un grup de sensaţii pe care vieaţa noastră nu le cunoaşte, ca şi reacţiunile exotice în faţa acestor sensaţii, nu poate fi decât literatura de seră, sau în cel mai bun caz de abilitate.

Literatură mare sau cel puţin propriu zisă nu poate da».

Concluzia — poporanismul.

Fiindcă numai de către popor a fost păstrat caracterul specific naţional.

Dar Caragiale n'a fost poporanist şi e specific naţional, jumătate din opera lui Sadoveanu nu e poporanistă şi e specific naţională, Brătescu-Voineşti nu e poporanist şi e specific naţional. Tirania formulelor duce la asemenea paradoxale concluzii.

Pe urmă, izolarea artistului de curentele de peste hotare ale epocei sale, nu e întotdeauna atât de strictă, cum din exces de zel o vrea «Viaţa românească».

Epoca lui Ludovic al XIV-a, nu poate fi explicată fără influenţa literaturii spaniole, romantismul francez fără circulaţia romantismului englez şi german; teatrul lui Schiller e incarnaţia formulei dramatice a lui Voltaire şi Diderot, Mathurin Regnier, reprezentantul absolut al spiritului «gaulois», a împrumutat pe dea'ntregul concepţias atirei dela Ariosto, simbolismul francez a crescut în umbra lui Wagner şi a doi dramaturgi norvegieni, doi romancieri suedezi şi unui critic danez, care aduceau misterul unui suflet septentrional proectat fantomatic pe fundalul aurorii boreale.

Un vajnic luptător al tradiţionalismului francez, Leon Daudet, e silit să mărturisească:

«Curentele spiritului omenesc se frământă, se înlocuesc, săvârşesc migraţiuni, ca şi popoarele pe care le reprezintă. Inteligenţa se lărgeşte, punctul de vedere devine cosmopolit, şi rasa, fără să iasă din ea însăş, participă la turburările, la erorile, la sensibilităţile raselor celor mai îndepărtate...»

O literatură nu este dar naţională, ci devine naţională.

«O literatură exprimă o naţiune, nu fiindcă a fost produsă de ea, ci fiindcă a adoptat-o».

(E. Hennequin).

Din confuzia de genuri, de curente şi de personalităţi, o naţiune aderă instinctiv la creaţiunile care-i exprimă mai desăvârşit sensibilitatea şi tendinţele interioare.

«Misiunea noastră literară — scria Brunetière, despre literatura franceză — n'a consistat decât din a ne face mediatorii circulaţiei de idei şi de a le da forma necesară pentru a face din ele valoare universală de schimb».

Iar Faguet, despre aceeaş literatură crede că: «Din al XVI-lea secol până în al XIX-lea, Francezii au imitat literaturile străine, întotdeauna, mai mult ori mai puţin, dar întotdeauna, în afară de o perioadă de aproape 40 ani (1660—1700); însă le imitau cu convingerea că transpunându-le le făceau mai bune, că erau împrumuturi de bogat dela sărac...»

Iată dar şi fragilitatea specificului naţional, dacă ne limităm la formulele în curs şi apte de a fi întrebuinţate cu oarecare sofisticărie, pentru susţinerea uneia ori celeilalte teze.

* * *

Am voit în paginile noastre să dăm loc la altceva decât la un simplu schimb abil de mingi. Am oferit adăpost amândorora curente de idei nu pentru a justifica eclectismul literaturii publicate, ci fiindcă aceste două curente înfăţişază sensibilitatea şi ideile unei generaţii în luptă cu ea însăş şi în căutare de ea însăş.

Contactul cu Occidentul nu l-am respins, ci l-am căutat. Cronicile semnate de scriitori francezi, belgieni, italieni, unguri ori germani, stau mărturie; jumătate din cronicile noastre unde se urmăreşte mişcarea ideilor şi artei de peste graniţă, fac dovadă că nu ne-am închis ca viermele de mătase în capsula sa. N'am preferat niciodată diligenţa confortabilului vagon de dormit, cântecul de drâmbă simfoniilor lui Beethoven, pe d-l Radu Cosmin lui Franz Werfel ori Vildrac, pe cuvânt, că diligenţa, drâmba şi d-l Radu Cosmin reprezinta specificul naţional.

Dar acest contact nu l-am căutat pentru a ne anexa unei literaturi apusene, pentru a ne abandona modernismului balcanizat, dadaismului defunct, măscărilor hilariante, în care unii văd expresia cea mai desăvârşită a europeismului; ci pentru a ridica real curba eului nostru, pentru a valorifica însuşirile, înclinările, posibilităţile noastre specifice, pentru a ne încadra în contemporaneitate cu aportul nostru naţional, nu cu imitaţii de ieftin şi nătâng gust.

Ne-am ridicat împotriva acelui europeism care în viaţa socială şi politică, ne-au pus la îndemână, de-a gata formele, înainte de a pregăti conţinutul, şi ne-a dispensat chiar de grija de a mai pregăti acest conţinut.

E un refren vechiu, fireşte, desacordul dintre formă şi conţinut. Dar veche e şi idea, că pământul se învârte în jurul soarelui, şi deşi datează dela Copernic, aceasta nu înseamnă că pământul îşi cată mai puţin de calea lui în spaţiu.

Desechilibrul interior al cărturarului român, e pricinuit de programul şcolar adoptat de aiurea fără să fie adaptat; votul universal a dat ca prim rod furtul de urne şi alegerile cu baioneta, fiindcă massa electorală n'a fost prealabil pregătită pentru această egalizare în exerciţiul drepturilor şi prerogativelor politice, împroprietărirea n'a găsit plugarul educat pentru noua stare de lucruri, biurocratismul nostru e copiat după cel francez, Constituţia după cea belgiană — ba am luat această constituţie chiar cu articolele ei parazitare, ce nu-şi au loc nici justificare la noi, ca de o pildă acel articol unde se prescrie votarea anuală obligatorie de către Cameră a contigentului armatei, condiţie prin care Camera Comunelor constrângea pe Regele Angliei să o convoace anual, şi care nu-şi avea rost la noi, odată ce există o sesiune parlamentară deschisă automat, la o dată fixă a unei luni de toamnă.

Impotriva acestor prejudecăţi europeiste ne-am ridicat întotdeauna. Căci ceeace ne-a dat până acum a fost odios şi caricatural. O societate nu se formează printr'o deducţie apriorică.

Ea există. E un fapt. Existenţa ei s'a desvoltat, bine ori rău, turbure ori limpede, ca un fenomen natural. Condiţiile acestei desvoltări nu se pot strămuta din afară, magic, printr'o lege, o teorie ori un ucaz; ele s'au orânduit organic, după natura societăţii, obiceiurile, moravurile, caracterul individual, rasa, ideile familiare, tradiţia.

«Pe de altă parte — rostea Bourget într'un discurs — care altele sunt puterile vii ale unui popor, acele care apar în perioadele de criză naţională, dacă nu puterile care izvorăsc din rasă şi din pământ, felurile de a gândi şi de a simţi, reacţiunile adesea inconştiente care constitue rezerva personalităţii etnice? Auguste Comte spunea: Cei vii sunt guvernaţi de morţi. Cuvânt minunat şi care, tradus într'un limbaj mai abstract şi mai puţin figurat, înseamnă că o solidari-

tate indestructibilă unește părinții cu copii, că generațiile succesive sunt etapele unui aceluiaș marș, că suntem beneficiarii și uzufructierii energiilor care ne-au zămislit. Noi le continuăm. Suntem totalul lor viu. Forța noastră individuală nu este decât momentul unei moșteniri colective. Ceeace e mai adânc în noi, mai real, sunt elementele transmise».

In politică, în cultură, în vieața socială, a ține seamă de ele, înseamnă a ține seamă de realități.

Nu putem crede dar, odată cu «Viața românească» — că tot ce e bun și generos în țara asta ne-a venit de peste hotare și că nu putem aștepta acest generos și bun, decât din dărnicia Apusului ori Răsăritului. Europeisare, primenire — dar cine fuge de ele, atâta timp cât nu amenință echilibrul interior și nu alterează ceeace însăș «Viața românească» numește specificul național?

Dar a ne socoti teren fertil pentru experimentarea formelor apusene, care și acolo, la ele acasă, plesnesc sub presiunea evenimentelor, ni se pare nu numai stupidă abdicare dela destinul său, ci și ofensă adusă unei vieți naționale, păstrate așa, în grandomania mizeriei sale, intactă și vie, peste veacuri, pe care nici istoria nu le poate deplin lămuri.

De această «grandomanie a mizeriei», avem candoarea a nu roși.

UN RĂSPUNS PENTRU D-L MIHAIL DRAGOMIRESCU [1])

«Un bou, ca toți boii, puțin la simțire,
«In zilele noastre, de soart'ajutat...
(Gr. Alexandrescu: Fabule).

Iubite prietene,

Mă vei ierta că în scrisoarea aceasta, în care așteptai poate să-ți vorbesc de alte lucruri (primăvara a înflorit sub pinii de pe Pincio — abia s'a scuturat mimoza) — eu îți scriu totuș despre un stupid fapt divers, la care nu m'aș fi oprit, de bună seamă, dacă ocupația noastră de a scrie pentru cetitori nu ne-ar obliga adeseori să dăm și unele explicații, chiar când sunt inutile.

Știi că, nu de mult, în editura «Cultura Națională», a apărut un volum de poezii alese din Gr. Alexandrescu, întocmit de mine. Lucru fără importanță, și din care, bine înțeles, nu îmi puteam face nici o vanitate. Conștiincios alcătuit totuș, cu vechile ediții ale poetului în față, și mai ales cu intenția, mărturisită și în prefață și în criteriul de alegere al poeziilor, de a da un Alexandrescu semnificativ, scuturat de nătângia manualelor didactice, și înfățișat prin ce în el mai poate fi esențial pentru un cetitor de azi. Lucrul acesta, bine înțeles, nu mă așteptam să supere pe nimeni. Dimpotrivă. Ar fi fost prilejul de a regăsi aproape un poet nou în lirica uitată a celui dintâiu romantic al nostru.

Iată însă că primesc aici, unde aproape îmi uitasem de Alexandrescu, un ziar cu grije întocmit de bună seamă de aceeaș mână care în foiletonul însemnat cu roșu, iscălia pe lângă o serie de naivități critice și vreo câteva insulte la adresă-mi. Un cunoscut autor de manuale didactice, printre noi de mult celebru prin prostie, (sigur că te-ai și gândit la Mihail Dragomirescu), revoltat de îndrăzneala mea de a mă atinge de un scriitor care de mult e prada fără apărare a senilității didactice, își întitula foiletonul cu vreo patru titluri din care rețin numai pe acestea: «O ediție tendențioasă» — Grigore Alexandrescu, editat de «Cultura Națională». Laolaltă, eu și editura, suntem declarați tendențioși, mincinoși și nerușinați, pentrucă în loc de a înfățișa un Gr. Alexandrescu patriot și naționalist, am subliniat în primul rând umanitarismul lui romantic pus la index de programa didactică oficială: «E o tendință constantă a acestei edituri — scrie acest om necăjit — de a umbri ceeace e adânc românesc și de a cultiva ceeace poate aduce... frăția între oameni». Rândurile acestea blege mă dispensează de a le mai comenta. Trebuie să notez, totuș că d-l Dragomirescu e și autorul unui volum în colaborare cu Gr. Alexandrescu, în care Alexandrescu a pus bine înțeles versurile, iar Dragomirescu nătângia. Poeziile au ieșit astfel cu versuri și cu strofe întregi ciuntite, și înlocuite cu altele noui compuse de profesor «după simțul estetic». Despre opera aceasta scrisesem în prefața ediției mele că poate fi socotită ca o ediție radicală a lui Alexandrescu.

Supărarea, dar e explicabilă; nu mai puțin însă și ridiculă când trebuie să-și apere propria-i nerozie. Și inventându-și argumente, îmi aduce astfel o serie de acuzații pe care ți le înșir: 1. Că, deși în prefață eu făgăduisem a păstra toate formele sintactice și particularitățile de graiu muntenesc ale lui Alexandrescu, în poezii, totuș le-am modificat înlocuindu-le cu formele literare moderne. D. p. am scris «șoaptă» în loc de «șoptă», «smalțuiau» în loc de «smălțuiau», «uricioasă», în loc de «urîcioasă», «sfânt», în loc de «sfint», «șoaptele» în loc de «șoptele» ș. a. 2. Am stricat ritmica versurilor modificând uneori ortografia, d. p. în loc de «în unghi' ascuțite» am pus «în unghii ascuțite», sau în loc de «păduri care îl hrănesc» am pus «și păduri care-l hrănesc» (varianta aceasta există și ea în edițiile lui Alexandrescu), etc. 3. In sfârșit, că, într'un stil care profesorului nu-i convine am scris despre Alexandrescu lucruri nemai auzite ca acesta: «Patru strofe, cinci și poate nici atât e întreg Alexandrescu liric».

Nu am la îndemână nici una din cele cinci ediții apărute în timpul vieții lui Alexandrescu (1832, 1838, 1842, 1847 și 1863); îmi e deci imposibil să răspund metodic și pedant profesorului care sigur că așteaptă acum vreo câteva citații. Nici nu e de altfel necesară o asemenea discuție. Dar fiindcă totuș lucrurile trebuiesc puse la punct, fă-mi serviciul și răspunde-i tu undeva, într'o notă la coada revistei, următoarele:

1. Că formele «ortografice» nu sunt nici particularități de graiu și nici sintactice, deci eram liber să le schimb, cum dealtfel din prefață anun-

1) Colegul nostru Al. Busuioceanu trimite unuia din redactorii revistei, scrisoarea aceasta pe care am crezut că facem mai bine publicând-o în întregime.

Redacția

ţasem. Puteam scrie dar, «şoaptă» în loc «şóptă», «sfânt» în loc de «sfint», etc.

2. Că nici greşelile de tipar nu sunt forme sintactice sau particularităţi de graiu, şi deci a putut să iasă «uricioasă» în loc de «urîcioasă», «smaltuiau» în loc de «smălţuiau», etc.

3. Că un om inteligent nu are nevoie să numere pe degete ca să înţeleagă câte silabe are un vers. «In unghi' ascuţite» e dar tot una cu «în unghii ascuţite» pentru cine ştie să citească poezii.

4. Apoi: în transcrierile mele nu există nicio formă sintactică sau particularitate de graiu care să nu se regăsească în vreuna din cele 5 ediţii ale lui Alexandrescu. Dar cum dela o ediţie la alta poetul însuş îşi modifica sintaxa şi mai ales formele cuvintelor, eu am ales în genere formele cele mai apropiate de limba actuală, indiferent de ediţie. Dacă şi-ar verifica citaţiile «cu toate cele 5 ediţii», d-l Dragomirescu ar vedea de sigur cum ar trebui să-şi şteargă singur una câte una ghilimelele.

5. In sfârşit, că declamaţii patriotice ca aceea, că poeziile lui Alexandrescu «pot sta cu onoare alături de ale lui Pindar, Lamartine şi Victor Hugo», sau mai sus decât ale lui La Fontaine, toate asemenea şi alte ieftine stupidităţi şcolăreşti să le păstreze pentru seminarul de literatură dela Universitate unde poate ar fi mai mult gustate.

Dar e deajuns cu atâtea explicaţii pentru nimicurile intelectuale ale d-lui Dragomirescu. Imi vine în minte altceva mai nostim cu care am să schimb vorba. Iţi mai aminteşti? Era într'o primăvară ca acum — şapte, opt ani deatunci, câţi sunt? La Universitate, în sala XVIII-a, la cursul de literatură română (tot al lui Dragomirescu, vai!) pe care nu mai ştiu ce obligaţii regulamentare ne sileau să-l suportăm în fiecare săptămână. Infloriseră zarzării, afară şi în noi. Ne întâmpinau pe străzi ţigăncuşele cu buchețele de tămâioară. Veneam la curs agale, cu capul gol în soare, cu părul fluturat de vânt pe frunte. Şi în ziua aceea, ce plictisitoare oră, aproape moţăită în sâsâiala dialectică a magistrului! In faţa noastră şedea Tina—Tina, ce s'o fi făcut Tina? Ce nostimă era! Şi ce obrasnică! Scotea limba la magistru şi îl desena cu cuţitaşul pe pupitru. Il făcea cu cioc, cu ochelari, cu moţul atârnându-i bleg pe frunte. Ii pusese o chivără de hârtie pe cap şi dedesubt scrisese «Imperatorul artelor». Profesorul vorbea parcă de Budai Deleanu, de Homer, sau de aşa ceva. Iar undeva pe aproape se scutura un piersic. Prin ferestrele deschise ne venea mirosul amar adus de vânt. Tina, purta o rochie albă, străvezie. Prin spuma ei, noi îi desemnam cu ochii umerii rotunzi, şi braţele şi sânul. Gulerașul creţ ne îngăduia să-i privim ceafa — rotundă, albă şi catifelată. Pusesem, amândoi ochii pe cârlionţul hazliu ce i se răsucise tocmai acolo, sub ceafă, şi suflam în el s'o necăjim. De pe catedră însă glasul profesorului se îngroşase dintr'odată şi rostea tocmai sentenţios:

— Budai Deleanu este un poet foarte mare. El cu onoare poate sta alături şi de Homer...

Câteva condeie scârţâiau grăbite pe hârtie însemnând idea memorabilă a magistrului. Vreo câţiva, smulşi din reverie, se încruntau în gol, căsnindu-se să înţeleagă. Noi chiar, un moment surprinşi şi intimidaţi de solemnitate, lăsasem cârlionţul Tinei, şi aşteptam îngrijoraţi. Şi — îţi mai aduci aminte? — Tina însăş, biruită, frântă aproape de căscatul pe care nu şi-l mai putea înnăbuşi, s'a întors la noi, şi aproape să-i vină a plânge, s'a mirat şi ea:

— Ce imbecil!

Iţi mai aduci aminte? Ce s'o fi făcut Tina?

Şi acum dragul meu, iartă-mă că te-am făcut să pierzi atâta vreme, şi primeşte o strângere de mână. Iţi voi scrie altădată cum a venit primăvara în Pincio şi în grădinile salustiene.

Al tău
AL. BUSUIOCEANU

Roma, 5 Aprilie 1924.

CRONICA LITERARĂ

CHARLES BAUDELAIRE
INFERN — PURGATORIU — PARADIS
UN FRAGMENT [1])

de

T. Vianu

SĂ observăm popularitatea crescândă şi însemnătatea de acum netăgăduită a poeziei lui Charles Baudelaire. Pe când atâtea manifestări contemporane culegerii de versuri dela 1857 au căpătat acea calitate deosebită, atenuată şi palidă, pe care o dobândeşte orice percepţiune frecventă şi orice elan original convertit în expresiune tipică, inspiraţiunea poetului al cărui centenar se sărbătoreşte anul acesta, păstrează încă noutatea teribilă care cu atâtea decenii în urmă descătuşase un «fior nou». Nu credem totuş că această vitalitate se datoreşte anume anticipării unor mijloace de realizare pe care poezia de mai târziu trebuia să le conserve dela dânsul sau să le redescopere singură. In felul acesta putem vorbi de Victor Hugo ca de un iniţiator sau ne putem lămuri faima redobândită a cutărui mare primitiv uitat şi a cărui viziune şi expresie e deodată confirmată de rezultatele unei ultime experienţe. Exemplele sunt numeroase; şi ele vor fi sporite neîncetat. Dar poezia lui Charles Baudelaire nu închipueşte gestul iniţial al unei cugetări poetice nouă şi nici manifestarea unui rebel. E drept că printre sonetele sale există şi foarte cunoscutul «Correspondances», în care astăzi se vede formularea cea mai limpede a unei atitudini care avea să se afirme cam la vreo treizeci de ani dela publicarea volumului «Les fleurs du Mal». Servit de acea structură ştiinţifică a spiritului, al cărei loc în fantazia creatoare nu poate fi îndeajuns de studiat, şi a

1) Paginile de faţă au fost scrise acum trei ani cu ocazia aniversării centenarului naşterii lui Charles Baudelaire.

cărei îmbinare cu o viziune fecundă și un temperament generos face pe marele poet, Baudelaire a găsit cele 14 versuri incisive cari pot fi înscrise în fruntea antologiei contemporane. E vorba acolo precum se știe, de unitatea organică a lumii senșațiunilor noastre și de înțelesul singular care se răspândește astfel peste domeniul subîmpărțit al simțurilor. Firește, concepțiunea aceasta esențial teoretică e redată acolo într'un fel intuitiv; și dacă ne îngăduim o interpretare așa de barbară, e că ne-am resemnat a privi numai roul său în legătură cu o idee teoretică modernă. Unde însă poate duce ideea corespondenței dintre sensații și unitatea semnificării lor, Baudelaire n'a ajuns și nici nu putea să ajungă. Un început de studiu, pe o bază de înțelegere mai precisă, permite astăzi o caracterizare generală a poeziei nouă. Dar Baudelaire scapă mai totdeauna acestei caracterizări. Nu vom întâlni la dânsul nici subiectivismul extrem al ultimilor poeți, nici accentuarea lor mereu mai îndârjită a notei personale și absurde. Apoi, nu vom afla la dânsul nici celelalte consecințe ale subiectivismului: material de sensații și emoțiuni embrionare, o economie a formei lipsită de severitate corespunzând acelui bine cunoscut «vag» al concepțiunii, o elasticitate prozaică a ritmului ș. a. m. d. Toate aceste consecințe și subiectivismul din care ele derivă se pot bine înțelege din idea «corespondențelor». Căci dacă deosebitele genuri de sensații traduc, fiecare în limba lor, o aceeaș versiune originală, este evident că aceasta nu poate să aibă o valoare sufletească mai largă decât lumea sensațiilor poate în genere cuprinde. Nimic însă mai îndepărtat de inspirațiunea lui Baudelaire decât poezia, de sigur nu lipsită de un farmec sugestiv, a unui asemenea suflet, mărginit în sensație și copleșit de emoție. Baudelaire dimpotrivă cunoaște arta de a se domina. El știe apoi să se ridice deasupra sensibilității sale imediate și să scoată din suferința corpului său trudit și a nervilor săi îndurerați, din chinul unui suflet care a adunat desgustul unei întregi civilizații, materia unei concepțiuni intelectuale. El năzuește mereu către lumină, către idee și formă. Aci stă și interesul dramatic al personalității sale. Căci dacă sufletul său ar fi cunoscut acea indolență așa de căutată la moderni, durerile sale s'ar fi transformat ușor în voluptate. Dar el și-a purtat durerea prin conductele unui intelect complicat și puternic și a șters chiar din voluptate, otrava conștiinței de sine. El nu s'a menținut în umbră și melancolie, dar a înaintat cu o energie eroică în mijlocul arenei în care cască și urlă fiarele desnădejdei. In felul acesta cred că se poate ajunge la o înțelegere mai justă și mai bărbătească a poeziei lui Baudelaire. Și dacă vreo latură dulce și resemnată a putut fi surprinsă și aici, și dacă ea a fost pusă cu preferință în lumină de către gustul timpului, se va înțelege totuș că Baudelaire nu poate fi în niciun chip socotit drept un poet al femeilor și adolescenților. Marea însemnătate a poeziei sale pentru timpul nostru nu se datorește atât inițiativei unei atitudini lirice nouă, cât împrejurării rare de a fi oferit unei epoce, care dela dânsul nu mai avea să găsească forța necesară de a se înțelege și nici pe aceea de a suferi povara păcatelor sale infernale, sinteza poetică cea mai luminoasă a suferințelor și revoltelor ei. Incât, oricâte încercări de critică sau protestare împotriva mizeriilor prezente s'au putut ridica în urmă, ele s'au așezat ca niște straturi de calcar peste făptura poetului și au dat siluetei sale o măreție monumentală. Și la aniversarea centenarului, faima sa care nu a încetat să crească se dovedește a fi, nu de ordine întâmplătoare și actuală, ci de ordine specială și universală. Ca omul de piatră din «Don Juan» al lui Molière, el întrupează remușcarea în civilizația noastră și dacă atingem cumva degetul înfricoșat al acestei statui, ne simțim legați pentru vecie de ea și de privirile ei fascinatoare.

Baudelaire e un erou al civilizației noastre. Aceasta înseamnă că funcțiunea intelectuală s'a desvoltat într'atâta la el, încât arcul de oțel al inteligenței sale asvârle săgeți nimicitoare până la credințele și tradițiunile cele mai vechi. E reprezentantul unui criticism avansat; e un mare negator. Din situațiunea aceasta rezultă însă o suferință mai mult. Căci deși claritatea omului modern este destul de mare pentru a lumina prăpastiile cele mai obscure și mai forfotitoare, caracterul său rămâne insuficient. El nu are curajul de a-și divulga viciile și nici de a trăi cu noblețe ispitele cari îl rod. Și doar sunt încă lucruri frumoase în civilizația noastră! E arta, Michel-Angelo, Rubens, Goya și Delacroix, cu mult mai complexă și mai profundă decât în oricare alte vremuri, și Baudelaire o exaltează ca documentul celei mai înalte demnități umane; e știința și tehnica; sunt acele mii de lucruri minunate, gravuri, mobile sau corăbii, pe care omul modern le împrăștie cu dărnicie în toate părțile. Și e în sfârșit conștiința desvoltată în sine că vieața poate fi trăită ca un vis de frumusețe și opulență. N'ar trebui decât ca omul să afirme în mod curagios această conștiință: splendorile dispărute ale Asiei ar apărea din nou. Dar civilizația noastră, deși este roasă la temelii de aceleași ispite, este încă mincinoasă și meschină. Pasiunile sale n'au măreția și viciile sale sunt clandestine. In mijlocul ei apar formele grotești și înjositoare ale păcatului. Ar trebui cineva să aibă pensula cu care Baudelaire s'a slujit în acele «Tableaux parisiens» pentru a le putea zugrăvi din nou și pentru a putea reconduce pe cetitor prin cercurile Infernului modern. Nici un colț nu rămâne ascuns satirei sale. Și cu intuițiunea vechiului catolic care stăruie în el, înțelege ce vină ispășește civilizațiunea noastră infernală. Vina de a fi încercat îmbinarea imposibilă dintre materie și spirit! Dacă n'am fi coborît spiritul în sânul neprimitor al materiei, am fi avut bogăția și strălucirea impunătoare a vechiului Orient. Dar așa cum l-am siluit să se înfrățească cu destinele noastre terestre, din sinteza absurdă a văzutului cu nevăzutul, a ieșit o nouă apariție: Moartea. E moartea creștină, fără de mângâieri, plină de spaimă. Ea nu e geniul grațios, cu o faclă întoarsă, cu un fluture pe umărul stâng, așa cum apărea rasei spirituale a Grecilor; și nu e nici melancolia care lăsa în palmă capul bătrânilor meditativi de pe stelele funerare dela Athena. Ea nu e nici bunul somn în sfârșit dobândit pe care și-l doriau barbarii dela Pontul Euxin. E o plăsmuire bastardă. E imagina dezolată care apare când spiritul vrea să se contemple în oglinda noastră materială. Ea poartă vestmintele noastre, știe cuviința și eleganța, și ca o mare nedreptățită ce este, reclamă privilegiul veseliei, vrea să ia parte la sărbătorile noastre. Cetitorul trebuie să revadă bucata «Danse macabre». Eleganta care apare cu atâta grație în mascarada vieții e un schelet, e Moartea. Se înconvoaie cu dibăcie la sunetul muzicelor; spune lucruri amabile și înfricoșătoare și divulgă cu maliție secretul grozav al vremelniciei noastre. E ca un fel de slăbiciune rușinoasă sau ca o obscenitate care ofen-

sează toate pudorile; o cunosc bine toate orgoliurile care se năruiesc. In arta europeană, şi dela Albrecht Dürer, ironia morţii n'a cunoscut alt undeva o expresiune mai strălucită. Dar încotro să fugă individul apăsat de rosturile unei civilizaţii în care păcatul, urâtul şi moartea sunt singurele însoţitoare ale vieţii omeneşti? Cum să se mântuească el de mlaştinile acestui Infern?!

Baudelaire crezu a găsi Purgatoriul în lumea orientală şi exotică. Ar fi putut de sigur să opună civilizaţiei noastre, ca alţi nemulţumiţi, viziunea unei primitivităţi ipotetice şi fericite sau idealul unei culturi armonioase. Lui Baudelaire i se datoreşte expresiunea «la candeur de l'antique animale», dar pentru această fază idilică el nu are nici o simpatie. S'ar putea bănui, ca intelectualist orgolios, afecţiunea sa nu se putea îndrepta către o situaţiune umană în care inteligenţa e funcţiunea cea mai puţin desvoltată. In realitate, antipatia sa trebuie să fi privit mai ales acea primitivitate convenţională care, cu un secol în urmă favorizase în întreaga Europă un sentimentalism artificial şi fad. Antipatia aceasta el o împărtăşeşte cu mulţi din contemporanii săi. Dar altfel există o primitivitate care îi convine. Şi când e vorba să-şi reprezinte Grecia, pe care marii poeţi germani au propus-o ca idealul a ceeace am numit «cultura armonioasă», el o face în două feluri. Există o Grecie languroasă şi bolnavă. E Grecia decadentă. Este interesant însă de observat cum viziunea sa modifică pitorescul tradiţional al lumii helene. El ne înfăţişează motivul dominant al «porticelor» şi în lumina misterioasă a apusului, el vede porticele ca o «grotă de bazalt». Apoi şi în celelalte amănunte ale sonetului de care ne ocupăm (La Vie Antérieure), «des esclaves nus, tout imprégnés d'odeurs, qui me rafraîchissait le front avec des palmes», etc., creează un sentiment deosebit de acel al Greciei clasice şi reuşeşte chiar să provoace incertitudinea pe care n'o corectează decât amănuntul arhitectural dela început. Vorbind rar despre Greci, el a făcut-o acum cu o pronunţată tonalitate orientală, atât în amănuntul particular cât şi în atmosfera generală. Când în sfârşit a căutat să-şi reprezinte Grecia a doua oară, el a ales o Grecie primitivă, asiatizantă, care păstrează încă adoraţiunea bestială a forţelor generatoare, a Cybelei, «[la] louve au coeur gonflé de tendressés communes, abreu[vant] l'univers à ses tétines brunes» (Spleen et Ideal, v). Dar cultura armonioasă a Grecilor n'apare niciodată. O va găsi el în vremea Renaşterii? Din mijlocul lumii acesteia aude el suspinele sufletului fratern al lui Michelangelo. Apoi iubeşte el în renaştere şi acele produse ale artelor minore, cum estetismul său alege în genere toate obiectele frumoase, statuele alegorice ale unui Benevenutto Cellini, d. p., în care meşteşugul, arta şi înţelepciunea moralistului se îmbină. Un asemenea produs cântă Baudelaire în «Le Masque, stattue allegorique dans le goût de la Renaissance»; dar pe câtă înţelegere arată el pentru decoraţiunea Renaşterii, pe atâta sentimentul pe care i-l atribue este străin de sufletul şi cultura sa. Căci fără îndoială Renaşterea n'a cunoscut acea groază lâncedă de vieaţă, acel «ennuie» care joacă în opera modernului Baudelaire un rol aşa de important.

Dar dacă gustul şi înţelegerea poetului nostru trec mai departe sau alături de ceeace este caracteristic în aceste vremuri, în schimb, viziunea sa e mai deplină atunci când e vorba de extremul orient exotic.

Dintr'o călătorie în acele regiuni poetul adusese amintiri cari nu l-au părăsit niciodată. Cineva ar putea găsi interesantă îndeletnicirea de a număra în opera lui Baudelaire toate elementele pe care îndepărtata sa călătorie i le-a acordat în mod statornic. Ar distinge în materialul său de imagini îndepărtarea corăbiei, salturile ei uşoare, atingerea ţărmurilor întâlnite în drum, legănările ei prizoniere în porturi şi tot şirul de impresii, când fragede şi râzătoare, când spirituale sau eroice, pe care un drum pe mări le dărueşte sufletului nostru. Dar ceeace pătrunsese mai adânc în sufletul lui Baudelaire, era ceeace el găsise acolo. De nenumărate ori laudă el libertatea naivă a moravurilor, sinceritatea în voluptate, frumuseţea sprintenă şi dibace a trupurilor. Cântă pe acea «Veneră neagră» care n'are ceva straniu şi neintim decât pentru mediocritatea orăşeanului modern, dar care pentru Baudelaire prezida acea odihnă profundă şi refacere prin simţuri de care «remuşcarea» nu-l lăsa să se bucure la meridianul nostru. Cu câtă căldură nu sfătueşte el pe Malabareza, pe care o cunoaşte, să rămână în Patrie: «Pourquoi, l'heureuse enfant, veux-tu voire notre France?» (A une Malabaraise). Şi cum n'o deplânge, poate pe aceeaş, când o întâlneşte slăbită şi decăzută pe străzile Parisului! (Le Cygne. Motivul palmierilor întrezăriţi prin ceaţă ne întâmpină în amândouă bucăţile). Trebuie coborît până la această adâncime pentru a înţelege toate motivele intensei aspiraţiuni a lui Baudelaire şi pentru a-l mântui odată pentru totdeauna de învinovăţirea de «libertinagiu» care i s'a aruncat de nenumărate ori. Problema vieţii şi poeziei lui Baudelaire este absolut onestă şi este aceea a întregei literaturi universale dela Rousseau încoace. Contrastul dintre civilizaţie şi natură a dat de lucru multor generaţii de filozofi şi poeţi. Schiller a găsit în această privinţă formula opoziţiei dintre naivitate şi sentimentalitate. Potrivit ei, Baudelaire poate fi bine considerat drept un «sentimental». El împarte cu toţi modernii simţirea unui dureros inconformism cu lumea. Toţi poeţii moderni caută astfel un complement al realităţii; toţi au un «ideal». Dar pe când idilicii contemporani lui Rousseau îl proectau într'o primitivitate arcadiană, ipotetică şi falsă, Baudelaire se îndreaptă către o primitivitate mai autentică, porneşte în călătorii pentru a o cunoaşte şi se întoarce cu o mare nostalgie. In insulele pe care le văzuse, el aflase modelul acelei împăcări cu natura pe care felul hibrid al culturii noastre n'o mai permite. Vom surprinde poate pe unii dintre cetitorii noştrii, afirmând că prin această parte a operei sale, Baudelaire este un «poet idilic».

Am spus, că în refugiul său către lumea orientală şi exotică, Baudelaire crezu a găsi Purgatoriul. In procesul său moral el întârzie acolo numai pentru a se odihni şi reface. Cultul «Venerii Negre» este un stagiu provizoriu. Il vedem năzuind mai departe. Nu s'a observat în deajuns aspiraţiunea baudelairiană către puritate, marile efecte de lumină albă care dau un patetism special operei sale. Şi doar aici se mărturiseşte cea mai nobilă tendinţă a creaţiunii sale. Nici o pată nu mai turbură depărtarea strălucitoare a cerurilor întredeschise, nici o măsură nu înveninează curăţenia îngheţată a aerului. Rog pe cetitor să recitească poezia «Elevation». Pentru omagiul pe care Baudelaire ştie să-l aducă curăţeniei îl trimitem la finele bucăţii «Spleen et Ideal» v., «A la sainte jeunesse, à l'air simple, au doux front, A l'oeil

limpide et claire ainsi qu'une eau courante...» Trebuie amintit încă spiritualismul pasionat din ultimile strofe ale bucăţii «Une charogne». Şi neapărat acele accente de o îngerească nerăbdare cu care începe «Un voyage à Cythère»:

Mon coeur comme un oiseau, voltigeait tout joyeux
Et planait librement à l'entour des cordages;
La navire roulait sous un ciel sans nuages
Comme un ange enivré du soleil radieux.

S'ar putea immulţi exemplele acestor mari efecte de alb care deschid par'că o a treia dimensiune infinită în opera lui Baudelaire. Şi este poate interesant de observat — într'atât de restrâns este numărul formelor — că Schiller, voia să-şi încheie cariera sa de poet sentimental, printr'o idilă elisiană: «Logodna lui Herakles cu Hebe», în care totul trebuia să se rezolve într'o impresiune de lumină orbitoare. Plănuind acestea, Schiller se gândia poate la efectele extraordinare de imaginaţie luminoasă din «Paradisul» lui Dante. Pentrucă am vorbit de un Infern şi de un Purgatoriu, putem vorbi acum şi de un Paradis. In procesul moral al poeziei baudelairiane, în lupta sa contra unei civilizaţii pe care o învinovăţea de urâţenie şi laşitate, dornică să se refacă într'o frumoasă şi loială animalitate, icoana nu se desăvârşeşte decât dacă ţinem seama şi de această latură în adevăr paradisiacă.

DIN VECINII APROPIAŢI

de

G. M. Ivanov

UN SERAPIONIST: ANDREI SOBOL

DIN cuibul scriitorilor Revoluţiei, alcătuit în «Casa Artelor» a ieşit cel mai bun dintre ei nuvelistul Andrei Sobol. Scriitor care aminteşte, şi amintind, prevede. In faţa lui stă revoluţia care s'a transformat în trăire. Ce poate aminti scriitorul? Senzaţia zilei de ieri care va fi mai ascuţită, mai adâncă astăzi, şi poate arzătoare — mâine. Creaţiunea scriitorului revoluţionar prevede — pe un plan de inerţii de continuitate — vieaţa cum va fi mâine, nu în abstracţia cerebralizată, ci în legătură organică cu sufletul lui. Vieaţa — e istoria zilei de azi, literatura ei — e răsfrângerea subiectivă a negrului pe alb, arta aceasta, a revoluţiei, va fi o sinteză de senzaţii a sufletului cutremurat de uragan. Generaţiile viitoare vor căuta formula artei în revoluţie — cei ce scriu azi îţi dau sufletul lor fără formule: neguri, scăpărări, aiurări, stingeri neînţelese de aşteptări, naşteri de orizonturi în dosul valului ce te cotropeşte, alăturări de colori ce ţes curcubee deasupra numai a casei tale.

Sobol, a scris până acum: «Pulbere», «Frânturi», «Aiureală», «Vagonul-Salon». Din natură liric, el face prin artă generalizări. Nu generalizări intelectuale, ci generalizări de simţire — şi această simţire e şi a mea, e şi a tuturor, pentrucă peste toţi s'a revărsat ca un munte de apă în vuet — revoluţia socială. Pentru generalizările intelectualizate îţi trebuie — epism; Sobol nu ştie ce e aceasta; stihia socială e în el şi în jurul lui. Şi când această stihie scutură un talent, în artă ea ajunge să inunde, să spele, să sdrobească toate marginile.

Nataşa aiurează — cine e Nataşa? — e sufletul nostru ce-l plescăie' valul revoluţiei — e aiureala Rusiei. E coşmarul Rusiei, închegat deasupra ei din apocaliptica vedenie, trecând deasupra firidelor vieţii individuale, zămislind pentru mai târziu, pentru ceasul deşteptării — realitatea albă a unei alte soarte omeneşti. Fraza aici se fărâmă şi tot ce e cuvânt e bolovan voluminos, e vedenie nu în două ci în trei dimensiuni, şi verbul nu e lent, nu e prelins — căci aşa e coşmarul Nataşei, aşa e aiureala Rusiei.

In «Vagonul-Salon» trăeşte comisarul guvernului provizoriu — Ghiliàrov. Ghiliàrov e revoluţionar bătrân, nu de modă, ci din porunca din năuntru, din neputinţa de a trăi într'o lume ce nu trebuie să fie. Dacă acest Ghiliàrov ar fi un oarecare, un nimeni, s'ar înălţa deasupra omenirii clocotitoare, ca o abstracţie dintr'un sistem de doruri filozofice — am vedea o înfăţişare rece a unui personaj epic. Dar Ghiliàrov trăeşte în vagon, şi călătoreşte în vagonul acesta ca un comisar, pe şinele sparte şi mânjite de sânge şi de murdării — şi poate să simtă, sincer şi adânc, cât de zadarnică e vieaţa puzderiei de oameni, cari îşi poartă vieaţa turburată nepăsător, uneori dureros, de multe ori mâncând seminţe de floarea soarelui. Unde e «adevărul» lui Ghiliàrov? In realitatea revoluţiei. Unde e «adevărul» lui Sobol? — In realitatea simţirilor lui, care sunt ale comisarului, ale omului ce mănâncă seminţe de floarea soarelui, ale flăcăului de ţară, prăpădit de păduchi, pornit în mers marţial şi cu cântecul Internaţionalei spre zările incendiate ale prefafacerilor revoluţionare.

Ghiliàrov — Nataşa — Scriitorul Sobol — toţi câţi au gemut, au chiuit, au ucis şi au fost ucişi în vieaţa lor de ieri pentru vieaţa lor de azi — ies din arta omenească, cea mai omenească a revoluţiei furtunoase ruseşti.

POET AL INCÂNTĂRII: HRISTO IASENOV

POET al Bulgariei de azi, nu cel mai sintetic, dar nici cel mai lăturalnic, Hristo Iàsenov îi exprimă entuziasmul şi setea de îmbătare. In clocotirea încrucişată de stradă din orice oraş în Bulgaria auzi oameni — şi tineri şi cărunţi — şoptind încântaţi:

«Iar când clara dimineaţă din departe se desface»...

Ca în timpul lui Musset:

«Mes chers amis, quand je mourrai...

Sau acum, în urmă cu o sută de ani, când din întristarea lui Byron se întristase par'că toată firea:

«Femei, femei, făpturi viclene,
«Venin primejdios în vase scumpe...»

Sau când strălucitorul de frumuseţe şi geniu — revoluţionar prin geniu şi artă — Puşchins făcuse să se cutremure apa Nevei de îmbucurarea tuturor:

«Onèghin, bunul meu prieten
«Născutu-s'a pe ţărmurile Nevei...»

Aşa şi poetul Hristo Iàsenov, în ciuda vremii acesteia a cărei palpitaţii se iuţesc de mirosul aurului, porni către Soarele cel puternic şi înflăcărat. Cei ce au mers spre soare au simţit cum în suflet se mistue negurile nopţii, pânzele cenuşii ale zilei, amărăciunea aşteptărilor ce nu aduc nimic. Ca şi poetul îndrumat spre Soare, ochii însetaţilor de soare văd zările umplându-se de lumini portocalii, de tresăriri nerepeţite, şi cată spre tinereţea; şi vieaţa toată, adâncă şi nemărginită; şi simţirea că din om te-ai făcut suflet sburător, şi dintr'o gânganie — gând cunoscător, îţi lărgeşti pieptul şi strigi în larg şi adâncimi:

— Liniştea o stăpânesc, Soarele răsare 'n mine şi 'mi vorbeşte universul!

Iar când înălţimile senine se întunecă
In răcoarea de lalèle a visărilor în pace,
Sbor atunci cu-uşoare aripi peste câmpuri şi [grădini
Şi în juru-mi strâng toţi zeii cu răsunetul meu [paşnic.

Şi când clara dimineaţă din departe se desface
Şi revarsă în şivoaie calde zori trandafirii,
Eu deschid întinsul nesfârşitelor seninuri
Şi trezesc vieaţa mândră a pădurilor din somn.

Sunt poeţi a căror încântare se adânceşte în ei. O imensitate de simţire se preface miraculos într'o mare de vibraţii, de armonii şi câtă fineţe ne trebuie, muritorilor de rând, să prindem în necontenita interiorizare a extazului, nota care se confundă cu simţirea noastră. Extazul lui Iàsenov e dionisiac: ca un vuet de mare, răscolind adâncuri, pornind din aceste adâncuri, în sus, turburat şi turburând, strivind suprafeţele şi repezind cantităţile spre cer, se preschimbă într'o furtună crudă şi bubuitoare:

— Eu voiu dormi şi voiu veghia...
Şi dacă într'o luminoasă zi va trece viscol prin [oraş
Şi voiu auzi tropăit de cai zăngănit metalic de [săbii,
Voiu părăsi întunecatul somn al meu al amără- [ciunilor mele neiubite
Şi în numeroasa legiune a ostaşilor şi cruzi şi [chipeşi,
In rând cu goarna de aramă şi cu straşnicele [cânturi de răsboiu,
Imi voiu înălţa răsboinica 'mi statură
Şi însumi eu voiu fi un uragan,
Sdrobind tristeţele-mi de gheaţă,
Solemn şi beat
Eu voiu cânta atunci biruitoare imnuri
Eroicei mele lupte...

Poet liric lipsit de ceeace unii înţeleg prin «cerebralitate», adică de durerea că treci orice tremurare sufletească prin sita reflexiunilor. Iàsenov n'are cugetări... pentrucă viziunile ce i le dă ameţitoarea vieaţă nu sunt străpunse de àcele răufăcătoare ale unei slabe lumini — cugetarea obiectivizantă — care în zămislirea artistică se întunecă de iluminarea, cât Marea de mare, a sufletului îndumnezeit.

Criticii literari căutară să-l asemene cu cineva. Il asemănară cu Balmont fiindcă şi poetul rus, poet al extazurilor planetare, smulge soarele din înălţimi şi-i soarbe, ca un Dumnezeu, strălucirea. Balmont e mai solemn. Balmont e foarte poetic, dar Balmont pare că pozează: puţin, foarte puţin. Iàsenov e mult mai beat decât Balmont, pentrucă beţia lui nu e pentru un rol, nu e pentru un scop, ci pentru însuş frumuseţea şi chiotul îmbătării.

Misticismul lui prefăcut în construcţie de categorie filozofică se exprimă printr'un panteism liric — o simţire, universală — încântarea! — tremură în dosul fenomenologiei aparente ale vieţii.

SCRISORI DIN AMERICA LATINĂ

TENDINŢE FILOZOFICE IN AMERICA DE SUD

de

Charles Lucifer

In vreme ce în Europa se lămureşte o întoarcere la spiritualism, fie cu Giovani Papini în Italia, fie cu Henri Massis şi Paul Claudel în Franţa şi Maeterlinck în Belgia, este netăgăduit că nu se poate răpi tinerei Americi, de dincolo de Ecuator, rolul de a susţine încă în lumea filozofică postulatul cel mai modern şi înaintat al metafizicei, cătând să cuprindă cât mai încăpător elanul confuz dar vădit al ideilor veacului.

Spiritele americane neostenind niciodată să întregească adevărurile prin afirmarea altor adevăruri, care sunt monumente ale cugetării omeneşti, n'au putut să renege radical şi desnădăjduit filozofia degajată de şcoala pozitivistă a veacului al XIX-lea şi n'au sfârşit prin a se întoarce la dogmă. Ele s'au salvat prin auto-revelaţie, bază a eticei lor, pe care nici un laţ al tradiţiei şi al prejudecăţii nu-l închingă.

Iată de cei apar de pe acum nume în lumea nouă care vor însemna tot atâţia corifei ai mişcării moderniste. S'ar spune chiar că au prefigurat în rangul ideilor filozofice, faza paralelă care în poesia acestor timpuri a luat numele de unanimism şi de paroxism.

E filozofia exaltaţiei şi a devenirei.

In Argentina, Iosé Ingenieros, a cărui faimă a trecut de mult Atlanticul, se arată ca un continuator formidabil al nietzscheanismului. Esseurile sale asupra eticei îi vor statornici un loc de frunte în filozofia universală. El deosibeşte în ordinea fenomenelor pe acele susceptibile de a fi supuse experienţei şi acele pe care experienţa nu le poate atinge. De acolo această morală fără dogmă pe care o predică cu tot sufletul, fiindcă socoate că orice viitor va fi mai bun decât trecutul şi decât prezentul. Idealist, susţine că idealismul nu e apanajul spiritualismului. Şi întrevede astfel cele trei atitudini ale omului modern: neastâmpăr, rebeliune şi perfecţiune.

Cea dintâi, e revelaţia dorului de acţiune, cea-

laltă, nesupunerea sau răsvrătirea necesară pentru împlinirea unei acţiuni nouă, şi cea din urmă, e dorinţa perpetuă a unui viitor mai bun, a unei veşnice deveniri, ceeace înseamnă drumul spre continua perfecţionare. Şi această perfecţionare Iosé Ingenieros o vede numai prin ştiinţa care sileşte agnosticismul tantalizat şi imposibilul să se retragă în faţa progresului, ca apele Mării Roşii sub toiagul lui Moise.

In Brazilia, un nume tânăr încă şi care acum se afirmă, Antonio Tavares Bastos, a atras luarea aminte prin interpretările noui şi curajoase ale orientărilor filozofice contemporane. In câteva capitole încă inedite şi pe cale de a fi strânse într'un volum sub titlul «Os Divinos Energumenos» expune tendinţele ideilor actuale care sunt fructul, mai mult decât al nietzscheanismului, al unui baressism fecund şi exaltat. Panteismul său caută cu Rabindranath Tagore o isbăvire în divinizare. Omul care-şi caută o expresiune va să devină Dumnezeu. Neliniştea sa este neastâmpărul în căutarea unei finalităţi. Expresia acestei dorinţi se regăseşte în paroxismul ritmului de realizare. Atributul creat vrea să devină creator, fiindcă totul, după hinduşul Kapila, este atributul, susceptibilitatea esenţei unice. Astfel a te diviniza, înseamnă a te creia, a te exalta, a deveni. Şi plăcerea, ca o consecinţă a unui hedonism rafinat, este de a nu te abate niciodată dela această finalitate căutată în însăş infinitul spre care se ritmează poema divinizării. Finalitatea rămâne dar întotdeauna această întindere veşnică a braţelor către infinit, în expresia dorinţelor şi a devenirei.

De prisos de adăugat, că această filozofie închide acceptarea întrucâtva a bergsonismului, în ce priveşte rolul intuiţiei. Nu e o influenţă, ci facultatea marilor spirite de a se recunoaşte şi a se întâlni în ideile fundamentale, ca şi cum ar avea picioarele lungi, despre care vorbeşte Zarathustra, pentru a călca dintr'un munte în altul, cu un singur pas.

Aceste două prea sumare expuneri ale curentelor filozofice din America de Sud, nu sunt sisteme fiindcă nu închid dogme nici imperative categorice. M'am mărginit a le schiţa aci într'o privire fugară, fiindcă înfăţişează un stadiu al cugetării omeneşti caracteristică lumii noui, şi care ar avea răsunet poate şi s'ar cuveni temeinic discutate, fiindcă aduc avânt nou şi tinereţe, dacă publicitatea lor în idiomele Americii de Sud, nu le-ar osândi pentru multă vreme să rămână tăinuite spiritelor preocupate de neo-reliogismul ce înstăpâneşte astăzi elitele vechei lumi.

Victorta (Espirito-Santo), Brezil. Martie 1924.

DRAMA ŞI TEATRUL

de

Ion Marin Sadoveanu

«MASCA», de ION SÂN-GIORGIU

ACŢIUNEA se petrece în Europa, aşa scrie autorul. De sigur, e undeva la un ţărm de mare, într'un local de noapte. Şampanie, jazz-band, chelneri stilaţi. Trei perechi — ne interesează una: pictorul şi miliardara Carmen. Şapte măşti: şase fac piesa, se vorbeşte de ele şi nu se poartă. Una singură se vede: Omul-Mască. Instincte. Acestea se văd şi se aud: încleştări şi săruturi, cuvinte şi jazz-band. Negrii sălbatici — sunt la muzică, şi, pe dinăuntru, la europeni.

Carne = trei perechi. Spirit = Omul Mască. Aceeaş temă de trei ori reluată şi amplificată: la marinar, la miliardar şi la pictor, unde ajunge să se închege chiar în fabulă, care serveşte de schelet piesei.

Fiecare personaj are schema lui: mască, nud, mască. Tipizări vechi cu frenezie nouă. Motto din Wedekind (ce caută expresionismul aci?): «Carnea îşi are spiritul ei». Piesa, desvoltarea unei laturi din motto.

Aceasta e «Masca».

D-l Sân-Giorgiu este un autor nou; d-l Gusti este un regisor tânăr.

Străduinţa d-sale în montarea acestei piese, nu numai că ne-a dat cel mai frumos lucru pe care l-am văzut în anul acesta, dar însemnează o dată ce nu trebuie uitată, în evoluţia teatrului nostru.

D-l Gusti nu numai că evoluează, dar este şi un creator. Decorul d-sale e de un stil şi un efect ne mai întâlnit pe scenele noastre. Mlădiază coloarea şi lumina cu o abilitate neîntrecută! Toată montarea e în două colori: roş şi negru, colori cari se păstrează, dincolo de decor şi de costum: în siluete. Colori ajutătoare: albastru şi verde, difuze, astfel risipite, încât subliniază cu preciziune efectele.

E un element intelectual în arta regiei, care apare pentru prima oară la noi, şi încă sub forma cea mai izbutită.

Dar meritul cel mare al d-lui Gusti e ritmul pe care a ştiut să-l dea piesei. In sfârşit regia românească modelează şi armonizează materialul omenesc, cu decorul.

La drum cu d-l Gusti, Teatrul Naţional n'ar trebui să cunoască şovăiri: e un spirit larg, care înţelege orice formulă şi un meşter care ştie să spună lucrurile cele mai subtile, în limba sa de lumini, volume şi ritmuri. Scena sub mâna sa, devine un aparat de preciziune, care ne poate trece şi linia mare şi amănuntul.

«BIRUITORUL»

de A. BĂBEANU şi V. RUSSU-ŞIRIANU

ION Strujan, financiar estetizat, se îndrăgosteşte de Maria, soţia unui funcţionar de-al său, obişnuit al tripourilor, excroc, plat şi laş. Sufletul Mariei, a fost desprins de mediocritatea în care

trăeşte, de opera răbdătoare a unui văr care tachinează Muza, de educaţia întru frumos a lui Cunea. Apa înceată şi leşioasă a vieţii Mariei, se turbură cu începerea actului întâiu: Ştefan, soţul, a fost prins cu cekuri falşe. Aspiratorul graţiilor, Strujan, obişnuit să răstoarne cu brutalitate toate piedicile din calea sa, îl lămureşte în puţine cuvinte pe soţ: Maria sau puşcăria. Şi Ştefan alege pe Maria. Femeia se jertfeşte Ea se duce să se ofere în cele din urmă «monstrului» care în faţa sacrificiului şi a slăbiciunii, îşi purifică sufletul şi devine liric. Maria, ca orice femee, e atrasă de idealul acesta pe care şi l-a făcut ea despre bărbat, şi-i stă în faţă: bunătatea în putere. Cekurile falşe se rup. Şi totul se sfârşeşte cu căsătoria fericită a lui Strujan cu Maria.

Iată subiectul. «Biruitorul» — cum cred că se bănueşte — este Strujan, care n'are vreo concepţie complicată în afară de aceea de a înfrânge vieaţa.

Inspăimântaţi de schele şubrede, autorii, şi-au propus să arunce temelii solide dramei, încă dela început. S'au gândit numai la teatru, şi pentru noi, în anul acesta, bine au făcut! Purtaţi pe la şcoala lui Bernstein i-au căzut pradă, lipsind piesa cea nouă de lucruri cari ar atrage marele nostru interes, lucruri pe care constructorul francez nu putea să-i înveţe, el însuş fiind lipsit de ele. Mă gândesc la frunzişul acela uşor al dramei, cu un întreg păsăret de gânduri şi simţiri, prin care dacă priveşti, vezi o lume nouă — a autorului.

In tehnică sunt unele lipsuri — din grabă. Au fost aşa de preocupaţi autorii să consolideze cât mai iute acţiunea încât, un personaj principal — Maria — e lipsit puţin de contur chiar în praful scenii celei mari din primul act, scenă dealtfel foarte abil scrisă şi care ancorează întreaga piesă. O altă stângăcie de începători e insuficienta acoperire a liniei centrale, a acţiunei. Personajiile episodice sunt aruncate după reţetă, nu sunt răsărite organic, lângă acţiune; în mod vădit ele nu i-au interesat pe autori. Ştim că datoria acestor personajii e să umple goluri — dar se simte prea mult lucrul acesta.

In afară de aceste lipsuri inerente oricărui început, în afară de pasul pe care nici d-nii Băbeanu şi Russu-Şirianu nu-l fac în spre viitorul dramei româneşti, «Biruitorul» rămâne o dramă care poate sta în picioare, şi mai ales care a dovedit că autorii săi, şlefuind şi creind, mai curând sau mai târziu, ne vor putea da o lucrare bună, cu mai multă originalitate.

Interpretarea bine închegată, purtată cu izbândă de d-l G. Storin şi d-na A. Almajean-Buzescu.

CRONICA MĂRUNTĂ

LA Sibiiu, n'a fost luptă, ci râvnă paşnică de întrecere culturală. In cetatea aceasta veche şi minunată, tăiată în două de români şi de saşi, ca o jucărie zidită de cei dintâiu, la loc deschis pe malurile inelate ale Ţibinului, cu gospodării vesele, fără teamă înconjurate numai cu un zaplaz; ca o cetate îngrămădită de cei din urmă, cu turnuri, cu şanţuri şi bolţi, pe creste, cu portaluri şi uşi de stejar, cu ani întunecoşi de ev mediu tăiaţi în piatră, cu evlavie pentru romantismul german, îşi stau potrivnic în faţă catedrala şaguneană cu biserica lui Teutsch şi palatul «Asociaţiunii», cu Arhivele săseşti, de curând lăsate din mistrie. Nu e pas săsesc pe care românii să nu-l fi făcut! Căci alungările acestea înţelepte, de învăţătură şi de vieaţă, din care s'a prins atât miez şi într'o parte şi în cealaltă, întrucât ne priveşte, e podoabă trecută!

La Sibiiu, cetate aleasă între toate cetăţile ardeleneşti, în faţa unui neam foarte îngâmfat de o aparenţă de cultură, cultura noastră românească cu greu mai poate ţine piept, vitregită fiind de marii ei ocrotitori, împuţinată de lipsă şi indiferenţă.

Astăzi românii, în lupta de toate zilele, sprijiniţi, cum i-am crede, pe umeri tari şi directive din Capitala ţării întregite, cu greu mai pot face faţă înverşunării germanice întărite de o închipuită izolare.

In librărie, tiparul german, meşter şi în cărţi scumpe şi în sclivisite ediţii populare de clasici, întunecă litera noastră modestă, cu graiu pentru cel care o iubeşte numai şi o înţelege, fără chemare însă, din hârtie cu fire groase pentru cel ce nu pleacă mai dinainte cu gândul închinat ei. In afară de câteva cărţi ale «Culturii Naţionale», numai tipărituri vechi, de ediţii sgârcite şi fără gust.

Şi printre clasicii germani, în aceeaş pompă strigătoare se lăfăesc, în gotice, autori proşti de foi de mult răposate în cine ştie ce provincie, şi câte un Petöfi în cât mai proaspătă traducere. Căci Ungaria de astăzi, în treacăt fie spus, şi-a făcut un ambasador din cel mai mare poet al ei. E o politică a lui Petöfi, vestită acum câteva luni de contele Appony, într'o revistă apuseană, sub forma idilică a ramurii de măslin împletită cu laur, pe care Ungaria o întinde umanităţii din cetăţuia în care au închis-o vitregiile soartei, politică răsărită nu numai în librăriile sibiene, ci în întreg Ardealul. Şi împotriva acestei invazii, ce unealtă paşnică de frumuseţe şi mândrie, pune grija Statului românesc — alcătuit în complicate ministere, cu atribuţii bine definite — în mâna românului din Ardeal?

Astăzi, când banii daţi pentru o tipăritură oficială de mare preţ, preţuesc cel puţin cât acei cheltuiţi cu alcătuirea unei vagi comisiuni, astăzi, când în afară de unguri, şi nu cu gânduri viclene, ceho-slovacii îl tipăresc în întregime pe Smetana, la noi, nu se face nimic pentru o ediţie mare a lui Eminescu.

Dar la Sibiiu mai există astăzi şi o altă manifestare culturală, în care a trebuit să cedăm întâietatea: teatrul.

In teatrul orăşenesc, la începutul acestui an, alături de alcătuirea săsească, susţinută de actori şi regisori germani, românii au izbutit să o aibă pe a lor.

Iniţiativa a pornit tot din sânul acelei binecuvântate «Asociaţii», întărită de sprijinul Ministerului Artelor.

Două luni şi mai bine s'au jucat piese româneşti cu grije multă, potrivind alcătuirea exterioară a spectacolului cu apucăturile minoritarilor, lucru de care nu vrea niciodată să ţină seamă trupele turneelor din regat, ceeace era şi o cuviinţă şi o ispită. Spectacolele au avut şi izbândă şi răsunet. Toată românimea din jurul Sibiiului, Săcelele şi Răşinarii mai ales, venia, ba ceva

mai mult, aştepta primăvara, ca la sărbători, să cheme pe artiştii români din Sibiiu la ea. Veniau şi saşii, când, într'o bună zi Ministerul îşi ridică mâna depe acest început de artă românească. Trupa s'a risipit, teatrul nostru dela Sibiiu astăzi e o amintire.

In locul său vin turneele oficiale, dintre cari ultimul, al unor măscărici craioveni, cu peruci de cânepă, cu ingenue toboşari, cu «maeştrii» bâlbâiţi, cu pistoale cât bombardele de cireş, ca să fie cât mai fioroase, şi cu «Hoţii» de Schiller!

SUNT anumite chestiuni, asupra cărora ori cât s'ar scrie, la noi, rămân cuvinte în deşert. Indeobşte acestea sunt probleme în legătură cu cultura generală, vastă prăpastie întunecată, către care din neîncredere şi lipsă de interes dobândite încă de prin şcoli, marele public românesc nu poate fi îndrumat pe calea tipăriturilor.

Arareori, un asemenea eveniment literar sau ştiinţific are norocul unei alte căi de publicitate. Atunci există un specific procedeu de actualizare, împrumutat, în majoritatea cazurilor, dela parizieni, neam nervos, iubitor de aglomeraţiuni, de informaţiune repede şi neobositoare. La noi ca şi la ei o descoperire importantă sau o operă de însemnată valoare — e vorba de marele public, fireşte — e adusă la cunoştinţă mai întotdeauna de croitori şi negustorii de comestibile.

Şi Tutankhamon, înainte de profesorul Roeder, a avut aceşti crainici de partea lui.

Bomboane, cordoane, pesmeţi şi bluze Tutankhamon, aminteau la orice oră din zi şi din noapte publicului, că undeva departe în Valea Regilor, un faraon — ceva uscat înfăşurat în pânză — a fost turburat din veşnicul său somn.

Când, într'o bună zi, un egiptolog german veni să ne vorbească de el.

Publicul a fost făcut curios şi deşi puţin neliniştit de o hermetică erudiţie, pe care o bănuia, s'a dus să-l asculte pe d-l Roeder.

Şi a fost prins de abilitatea conferenţiarului. Căci între altele, dintr'o singură placă de aur d-l Roeder a ştiut să ţeasă o idilă: pe aceea a tânărului faraon şi a soţiei sale.

Fraţi ai soarelui, regii Egiptului dinaintea lui Tutankhamon nu erau înfăţişaţi de o artă tiranizată de reguli severe religioase, decât singuri, izolaţi într'o supraomenească împietrire. Vremurile mai nouă, descoperite de recentele săpături începute de lord Carnavon, au schimbat tiparele, descătuşând arta egipteană care ajunge la deplina-i înflorire, şi aceasta face şi marele interes al ultimelor săpături şi introduce alături de rege, în reprezentările oficiale chiar, pe cei mai apropiaţi de el. Astfel pe spatele de aur al tronului de încoronare al lui Tutankhamon, el e înfăţişat cu soţia sa alături, preocupată să-i parfumeze trupul cu cimamom, pentru serbările dela curte. Aiurea, domniţa cu ochi mari şi melancolici şi trăsături ideale, după o statuetă de lemn minunată, a muzeului din Hildensheim, îşi împodobeşte soţul cu o salbă scumpă. Sunt scene emoţionante de dragoste umilă, neatinse de colţii vremii, sub scutul zidurilor scunde şi umede ale mormântului. Alături de ele semne de vitejie: Sirieni şi Etiopieni, învinşi de rege, şi aşezaţi în cavoul său, în sculpturi torturate, cu membrele răsucite şi lungite, în formă de toiage.

E o idee magică de pedeapsă, care sare veacurile: în cârjile episcopilor din evul mediu se găsesc aceleaş împletituri de trupuri omeneşti torturate, eretici supuşi, în efigie, la veşnică şi împietrită pedeapsă.

Şi toată lumea aceea de fantome vagi a prins suflet, lăsând o amintire de dramă, din mormântul înecat de neguri şi uitare, al faraonului Tutankhamon.

REVISTA de cultură universală, cum se intitulează «Genius»-ul dela Arad al d-lui Franyó Zoltan, n'a desminţit nici de astădată, cu cel de al treilea număr pus pe piaţă, afirmaţiunile ce s'au făcut despre ea în aceste coloane încă dela prima fasciculă îmbelşugată şi cu ţinută aristocratică. Cetitorul ungur din Ardeal, acel căruia îi dă mâna să dea 40 de lei pe voluminoasa publicaţie, găseşte în «Genius» şi de data aceasta tot ce au produs fad şi voit inspirat, o întreagă ceată de noui literatori din toate provinciile deslipite acum şase ani de Ungaria. E un efort acesta, evident apreciabil din partea ungurilor, atât acelora din Jugoslavia, Cehoslovacia şi mai cu seamă România, unde redactorul revistei încearcă să-şi plaseze un trecut literar huiduit în Ungaria actuală, cât şi din partea oficialităţii Ungariei, care vede unită, tocmai prin cine o detestase, toată garda iscălitorilor de literatură din fostele ei provincii. Numai pentru atâta însă nu este de înţeles, de ce autorităţile româneşti să trebuească să ajungă învinuite în mod nedesminţit până acum din nici o parte, de o publicaţiune literară românească de peste Carpaţi — să precizăm: «Cele Trei Crişuri» — că ar fi sprijinitoare băneşti ale unei publicaţiuni ungureşti de 55 de pagini de text, în care chestiunilor privitoare la literatura şi cultura ţării unde se publică revista «Genius» nu au decât o coloană şi jumătate pe cronică a revistelor româneşti, ascunsă şi clasată în rândul penultim, faţă de nenumărate coloane destinate tuturor revistelor din lume, cu dele dela Budapesta în frunte.

Altfel însă, «Genius» concurează în privinţa bogăţiei toate revistele, şi credem că şi pe multe dela Budapesta. Este reprezentată Ungaria, printr'o poezie slabă faţă de altele, a lui Babits Mihály, şi printr'un articol despre importanţa mondială a lui Gandhi; Slovacia prin cinci poeţi, Jugoslavia, America, Olanda, etc., etc. cu o varietate care ar putea altfel să încânte. Chiar şi literatura germană, cu o măestră traducere din Faust, a d-lui Franyó, reuşită ca de obiceiu toate traducerile sale, îşi are un loc destul de considerabil, laolaltă cu pagini despre Hebbel şi despre revistele dela Berlin. Este în tot cazul, un material informativ, care poate să impună oricărui ungur ardelean, şi nu este de mirare că a putut impune, încă dela primul început, şi altora. Dar, faţă de atâta bogăţie informativă datată arătos din cele mai ilustre sau mai puţin cunoscute localităţi din lume, în care s'au rătăcit oameni de naţionalitatea lui Petőfi sau a d-lui Franyó Zoltan, redactorul are toată dreptatea să semneze chiar în funtea publicaţiunii acesteia luxuriante, un articol în care să confirme că literatura maghiară din Ardeal este astăzi inexistentă. «Genius» are astfel un rol netăgăduit frumos, ca să o înfiinţeze; până acum însă nu a prezentat nici un indiciu, că s'ar fi angajat la o treabă rodnică.

NOUL teatru italian, caracterizat astăzi prin Luigi Pirandello, a făcut o stagiune destul de agitată înainte de a se opri la acest autor destul de cunoscut şi la noi, mai ales din amănuntele revistei bucureştene, «Roma». Teatrul pirandellian, deosebit fundamental de acel italian dinainte de răsboiu şi înrudit într'o privinţă cu al lui Shaw, nu este decât evoluţia aceluiaş de pe la mijlocul răsboiului, al grotescului lui Luigi Chiarelli. Despre această evoluţie, desăvârşită într'un timp din cale afară de scurt, datorită mentalităţii fundamental nou şi închietudinii post-belice din toate domeniile vieţii, ne dă d-l Adriano Tilgher, în «Delta» dela Fiume, lămuriri ce trădează, în Italia, o diferenţiere sufletească în literatură, care aproape nicăeri nu s'a făcut cu atâta repeziciune.

«Ceeace s'a obişnuit a se numi noul teatru italian, are puţini ani de vieaţă, luând naştere abia în mijlocul vijeliei răsboiului. Aceasta a surprins, sau, cel puţin, a îndepărtat considerabil, afluxul comediilor franceze pe scenele italiene, şi a înlesnit deaci încolo aducerea operelor autorilor italieni la lumina primeire prezentaţii. Intr'adevăr, de atunci se afirmă partea cea mai mare a nouilor scriitori de teatru cari deţin astăzi terenul. Vremurile erau prielnice deschiderii unei noui faze a literaturii dramatice: drama istorică a lui Gabriel d'Annunzio, vag nostalgică şi senzuală, de pasiuni neînfrânate, nu mai avea raţiunea existenţei în mijlocul furiei răsboiului care da cu totul altul, şi mai mare, spectacol al acelei libertăţi a pasiunilor — comedia revistă şi naturalistă era depăşită — iar comedia pasională şi psichologică de imitaţie franceză, nu făcea decât să bată drumurile aceloraş probleme şi să înfăţişeze o psichologie din cale afară de simplă; iar de altă parte, răsboiul umplea inimile de închietudine, de chinuri, şi o trebuinţă de a revizui vechile valori avea să găsească expresie, mai curând sau mai târziu».

In aceste împrejurări, în Maiu 1916, s'a reprezentat întâia piesă grotescă, a lui Luigi Chiarelli aducând tocmai această revizuire; vechile sentimente, burgheze, se acoperiră tot mai mult de aci încolo cu un pesimism şi cinism iubitor de suprafaţă, înaintea căruia jocul de-a vieaţa avea să pară un simplu joc de marionete. Luigi Antonelli, Enrico Cavacchioli, Silvio Benedetti. Massimo Bentempelli, continuară linia indicată de Chiarelli, adunând-o tot mai mult, urmaţi chiar şi de dramaturgi din vechea gardă burgheză.

O nouă lovitură fu dată teatrului burghez, cu şi mai multă putere, de către tânărul sicilian Rosso di San Secondo, unul dintre cei mai vrednici şi îndrăsneţi scriitori moderni, înzestrat şi nedisciplinat, genial poate, cum îl descrie d-l Tilgher, dar inegal. Arta lui oscilează între idilicul muzical şi umorismul tragic; vieaţa la el este un frivol şi ireal joc de lumini, de colori şi de sunete; persoanele lui nu au nume, sunt numai proecţiuni lirice de stări sufleteşti, scoase din abstracţie şi impersonalitate, iar acţiunea rămâne la un sens abstract şi liric.

Pirandello, care a venit după dânsul, s'a introdus pe la vârsta de 50 de ani, după un trecut destul de şters în literatura povestirilor în proză. Azi, după abia doi-trei ani de încercare în teatru, este privit ca unul dintre cei mai de seamă scriitori nu numai din literatura italiană, ci ai tuturor literaţilor moderni. O problemă centrală a teatrului său este dualismul dintre vieaţă, izvorâtoare, creatoare în continuu, şi dintre formele în care s'a încadrat sau au încadrat-o; deaceea vieţile lui se învârt mereu într'o inevitabilă cuşcă. Drama începe de unde începe conştiinţa; individul încearcă o luptă pentru o libertate iluzorie, şi recade în stadiul dintâiu sau în unul şi mai rău. Momentul critic, la el, este acel în care individul îşi face trecerea dela vieaţa pură şi simplă, la conştiinţa vieţii; de aceea eroii lui sunt totdeauna gânditori de reflecţie rară. Conceptul static şi unitar al personalităţii, din vechiul teatru, la Pirandello nu mai este; eroul lui este un haos de tendinţe contradictorii. Pentru el nu mai există o lume de lucruri şi de valori stabile, sunt, după vechiul proverb, atâtea etice, câte capete; toate echivalente între ele şi necomunicabile.

Pirandello este astfel un artist al idealismului subiectiv, al unei filozofii, pentru care a fi, înseamnă a apărea, concepând lumea, ca o creaţiune a gândirii.

Cu aceste calităţi, obsedante aproape totdeauna, pentrucă introduc un veşnic cerc vicios al raţionamentului şi reflexiunii, Pirandello s'a impus suveran pe scena italiană; cu toate acestea criticul dela «Delta» informează, că este, şi el, mai mult aplaudat decât iubit, deşi critica şi-a ţinut de datorinţă să creeze o întreagă şcoală a artei pirandelliene. S'ar părea astfel, că pasionalul popor al lui d'Annunzio n'a ajuns încă la maturitatea aceasta cerută de ultimul său dramaturg, după cum nici confratele irlandez al lui Pirandello, Bernard Shaw, nu este mai mult iubit, cu toate aplauzele ce le culege dela glacialii săi compatrioţi din Anglia.

CUNOAŞTEM şi astăzi prea puţin din documentele relaţiunilor dintre noi şi poporul maghiar, de care o miie de ani de istorie prea adeseori comună, ne-au legat într'o vecinătate de cele mai multe ori vitregă. Şi se poate, ca documentele cele mai importante ale trecutului acestei vecinătăţi şi comunităţi de străduinţe, să ne rămână mult timp încă, dacă nu pentru totdeauna, tăinuite. Un articol din anul trecut al profesorului Ghibu dela Cluj, dând alarma asupra nepăsării oficialităţii noastre faţă de arhiva imperială dela Viena, expusă pentru a fi studiată şi eventual reclamată de fostele popoare ale fostei monarhii Austro-ungare, ne atrăsese atenţia tocmai asupra acestei chestiuni, pe care, nu ştim, dacă Academia Română a sesizat-o sau nu cu toată seriozitatea.

Până când documentele acestea, dar mai ales altele dela Budapesta, ne vor ajunge măcar la cunoştinţă dacă puşi în posesiune, să ne bucurăm că unii compatrioţi aparţinând minorităţilor din nouile noastre provincii, ridică vălul necunoscutului de pe multe comunităţi ce le-am avut cu străbunii lor. Sunt astfel şi interesante şi utile articolele ce apar de câtva timp prin ziarele maghiare, în deosebi dela Cluj, despre relaţiunile în primul rând ale lui Ştefan cel Mare cu ungurii din Ardeal. Sunt articole documentate, cu erudiţie, datorite fostului profesor dela universitatea din Cluj, Dr. Arpad Buday, dar şi altor scrutători unguri, şi dată fiind jena de a falsifica astăzi, sub ochii cetitorului român majoritar, cum se practica în trecut fără nici un scrupul, contribuţiunile acestea pot prezenta pentru istoria ro-

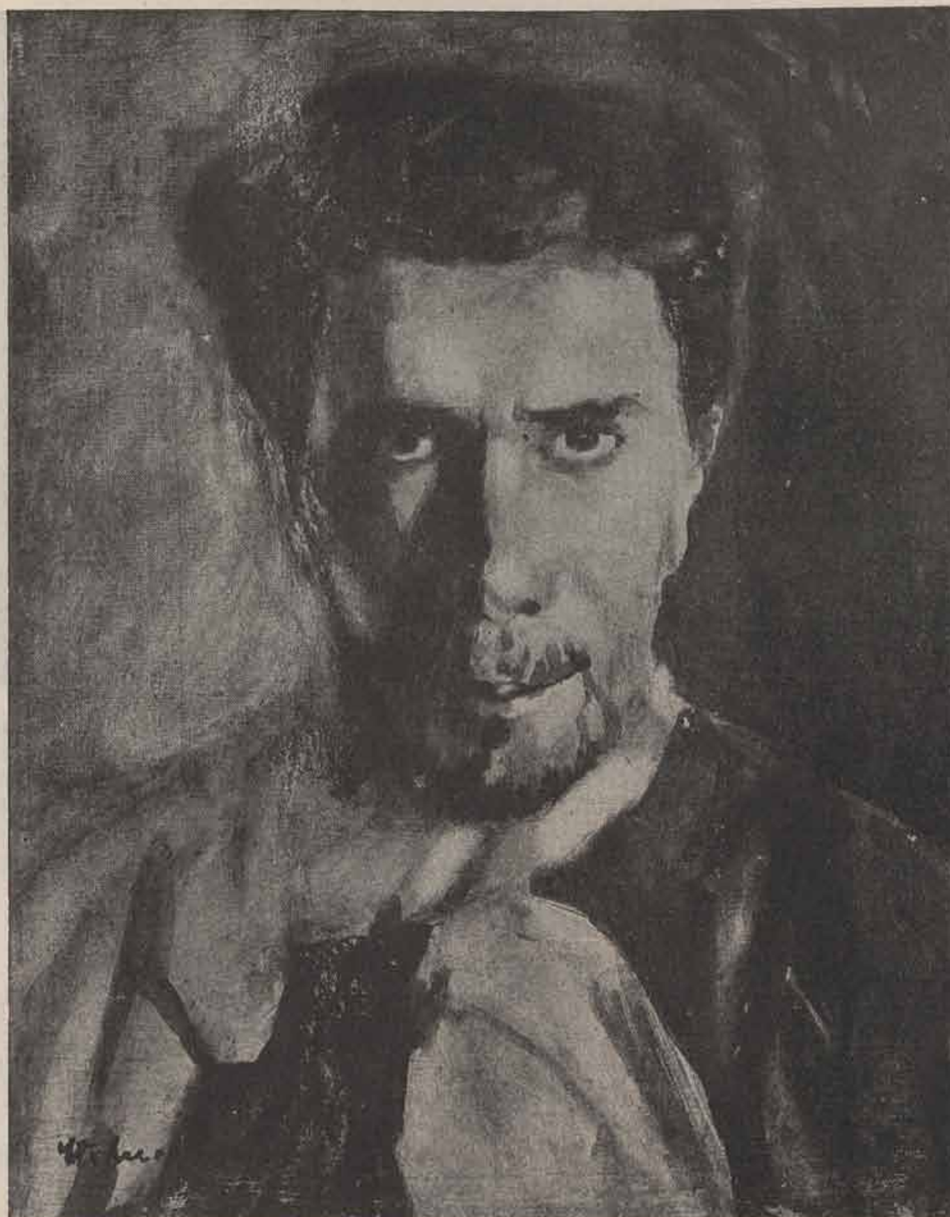
mânească toate garanţiile fidelităţii. Ele se vor înmulţi — avem toată încrederea — pentrucă asiduitatea ce o vedem atât de curând depusă în studierea trecutului nostru, este fără îndoeală un augur, confirmat şi de interesul purtat de minorităţile dela noi faţă de toate chestiunile noului lor Stat. Am văzut astfel destui intelectuali unguri la cursurile de astăvară ale universităţii populare dela Vălenii-de-Munte, şi mai mulţi învăţându-ne limba la cursurile publice de peste munţi, sau pe cale particulară. Rezultatul se prezintă de pe acum, prin articolele sau micile notiţe din ziarele şi revistele lor, în cari se depun descoperiri cari nu pot să nu ne intereseze. Unul dintre aceşti cercetători ai relaţiunilor româno-maghiare este d-l Dr. Bitay Arpad, profesor de limba română la Cluj, care ne-a demonstrat interesul purtat istoriografiei noastre literare şi culturale, între altele printr'o mică notiţă din revista «Erdélyi irodalmi szemle» dela Cluj, No. din Ianuarie curent. Este o notiţă, care evidenţiază nespus vina despre care vorbiam, a oficialităţii noastre dezinteresate chiar când guvernul austriac pune la dispoziţia Statelor succesoare o arhivă de Stat: a Statului austro-ungar. In timp ce, astfel, noi ne dezinteresăm de documentele ce ne revin de drept dela un Stat care păstra, despre opresiunea exercitată asupra fraţilor noştri, acte în nici un caz neinteresante, acest profesor ungur merge până acolo, că se interesează şi de următorul fapt fără nici o importanţă pentru naţiunea sa: In «Catalogus inventutis studiosae» dela liceul piarist din Nitra (Slovacia) se scrie, că la 6 Sept. 1722 elevii au jucat o piesă şcolară întitulată «István Moldoai gazdáról» (despre Ştefan din Modova, probabil cel Mare, după cum opinează d-l Bitay) şi scrisă de profesorul piarist Iacob Fiala (1696-1733, nota d-lui Bitay). Pentru noi, amănuntul acesta cultural ce ni-a revenit din partea unui străin de origină, de bună seamă italiană, prezintă şi o importanţă relativ la popularizarea numelui nostru de către acei călugări latini, rătăciţi printre noi în numele unei credinţe creştine apusene. Faptul poate interesa mai de aproape pe istoriografii noştri — şi l-am reţinut în rândul dintâiu cu această intenţie.

SUNTEM în minoritate în sumarul revistei italiene «Il Concilio», de pe anul trecut, dar, cu cele trei traduceri, din M. S. Regina Maria, din Tudor Arghezi şi Mihai Sadoveanu, şi cu două dări de seamă despre noi, datorite d-lui A. Marcu, suntem totuş într'un netăgăduit progres înaintea străinătăţii, faţă de stadiul în care eram până deunăzi numai, de deplină ignorare. Iar distinsa revistă din Oligno nu este singura care a apreciat aportul românesc la cultura universală, deschizându-i un loc în paginile sale. «Delta», dela Fiume, după cum s'a mai arătat în aceste pagini, ne-a îndreptăţit în Noemvrie trecut la un întreg număr al său, destinat literaturii române. Ca toate începuturile, şi acesta s'a făcut încet; însă drumurile lărgite ce se lămuresc, sunt garanţia cea mai temeinică a unui viitor al literelor noastre în circulaţia culturală a străinătăţii.

Succesul ce-l încearcă acum literatura română, în revistele italiene, franceze şi chiar engleze, la fel cu literaturile maghiară şi cehoslovacă, nu este numai un succes al nostru. «Delta», «Concilio» şi alte reviste cu serioase reputaţi, din Italia şi de aiurea, din Europa centrală, publică deasemenea traduceri din aproape toate limbile din centrul Europei, şi acest fapt evidenţiază deplin o chestiune care nu este numai a noastră, ci priveşte viitorul cultural al tuturor acestor ţări puţin cunoscute una alteia în anii dinaintea răsboiului. Ceeace s'a încercat şi se urmăreşte încă, peste socotelile şi prevederile de politică, acea strânsă apropiere între diversele State ale Europei centrale, despre care am mai pomenit aici, se pune acum la cale şi în domeniul cultural, şi este surprinzător, că în multe dintre revistele din aceste ţări, preocupate de idealul amintit, chestiunile culturale şi literare ale marilor naţiuni apusene se găsesc pe un plan secundar şi chiar de a treia şi a patra mână, faţă de ale popoarelor din mijlocul Europei.

Ne-am oprit încă odată la lucruri de mai multe ori spuse, fiindcă tot mai des am avut prilejul să ne cântărim sărăcia decât ori o revistă străină, o instituţie de cultură sau o editură, ne-au cerut din proprie pornire, ajutorare pentru a alcătui pagini de literatură românească sau de simplă informaţie despre cele bune ori rele de acasă. Fără traducători la îndemână, fără un serviciu organizat, aceste bunevoinţi s'au isbit de cele mai multe ori de un zid la picioarele căruia au căzut surd, fără întoarcere. Pe când traducători maghiari bat la toate uşile apusului şi vecinilor făcând din sărbătorirea lui Petőfi un eveniment european, iar agenţii de propagandă cehi din centenarul lui Smetana o încununare cântată pe toate arcuşurile simfonicelor din Capitalele mondiale, noi ne mărginim la articolele strecurate cu plată, de către Ministerul de Externe, la câteva cotidiane pariziene care vorbesc despre petrolul nostru şi tipăresc cu mare lux grafic, poza ministrului nostru de la Paris.

TIPARUL CVLTVRA NAŢIONALĂ, BUCUREŞTI
CLIŞEELE MARVAN

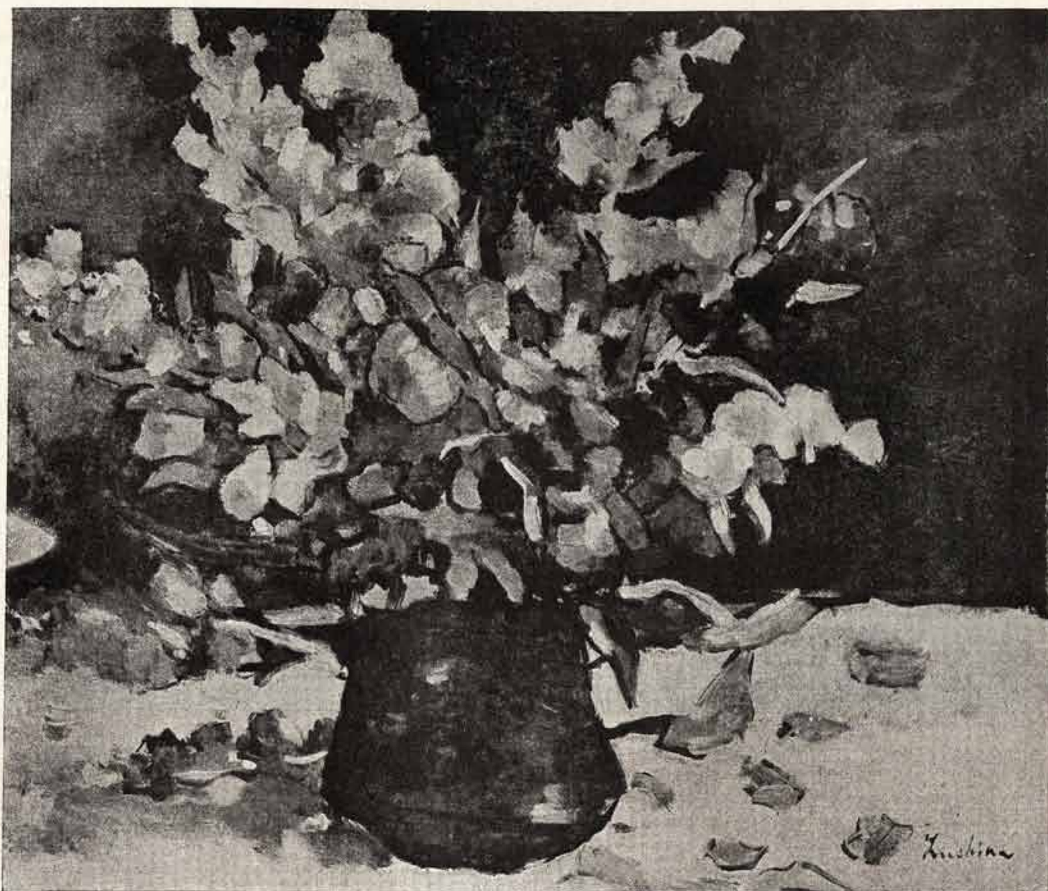

LUCHIAN — Portretul artistului

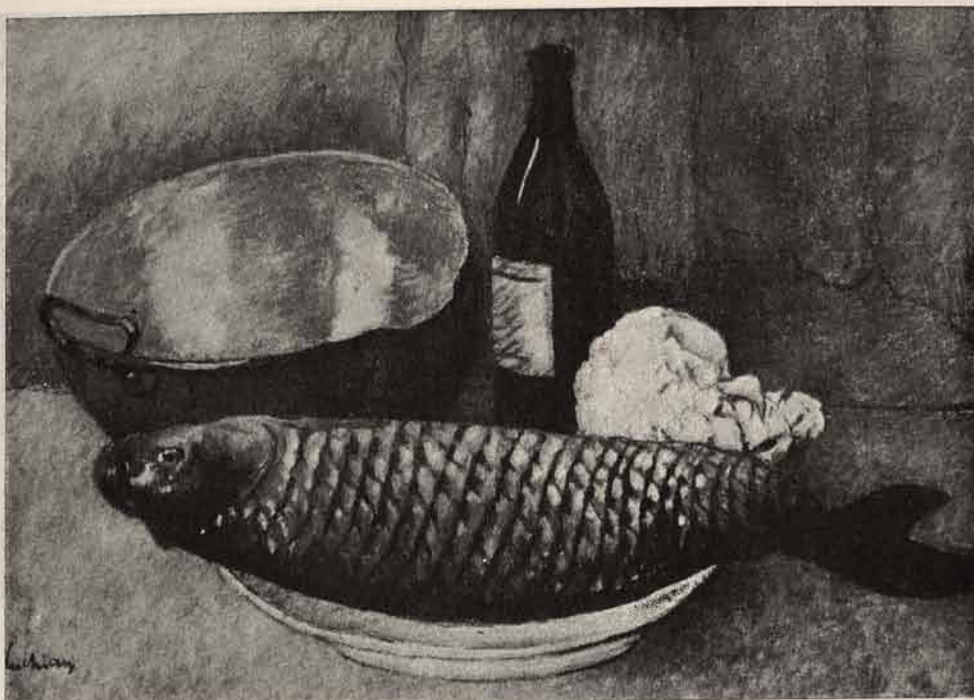
401

LUCHIAN **Case la ţară**

LUCHIAN — Gura leului

LUCHIAN — Crapul

EXEMPLARUL LEI 15.— **GÂNDIREA** EXEMPLARUL LEI 15.—

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
APARE LA 5 ŞI 20 ALE FIECĂREI LUNI
SUB CONDUCEREA UNUI COMITET ALCĂTUIT DIN DOMNII:
LUCIAN BLAGA, DEMOSTENE BOTEZ, EM. BUCUŢA, AL. BUSUIOCEANU, N. M. CONDIESCU, NICHIFOR CRAINIC, ADRIAN MANIU, GIB. I. MIHĂESCU, LIVIU REBREANU, ION MARIN SADOVEANU, AL. O. TEODOREANU, PAMFIL ŞEICARU
REDACŢIA: FUNDAŢIA CULTURALĂ PRINCIPELE CAROL
STR. DR. KALINDERU No. 10, BUCUREŞTI
PENTRU RECENZII ŞI ANUNŢAREA APARIŢIEI, DOMNII AUTORI ŞI CASELE DE EDITURĂ SUNT RUGATE A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD.
CĂRŢILE ŞI MANUSCRISELE RUGĂM SĂ FIE ADRESATE REVISTEI
LA CĂSUŢA POSTALĂ 170, BUCUREŞTI

20 APRILIE 1924

CUPRINSUL

ILUSTRAŢII:

Coperta: Theo-Sion: Flori
Supliment: Luchian: Portretul artistului, Case la ţară, Gura leului, Crapul (din lucrarea Luchian de Virgil Cioflec, apărută în editura Cultura Naţională).
Desene în interior de Demian.

ABONAMENTE: 1 AN, 200 LEI; 6 LUNI, 100 LEI. PENTRU INSTITUŢIUNI ŞI AUTORITĂŢI, 300 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 350 LEI ANUAL. — INSERŢII ŞI RECLAME SE FAC LA ADMINISTRAŢIA REVISTEI ŞI LA TOATE AGENŢIILE DE PUBLICITATE
ADMINISTRAŢIA: FUNDAŢIA CULTURALĂ PRINCIPELE CAROL
STR. DR. KALINDERU No. 10, BUCUREŞTI

EXEMPLARUL LEI 15.— **GÂNDIREA** EXEMPLARUL LEI 15.—

EXEMPLARUL 15 LEI